

LUNDS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR PSYKOLOGI

**Skolprestation, genus och psykisk (o)hälsa
-en kvalitativ studie av gymnasieungdomars förhållningsätt**

Andrea Fredh & Lilja Åsberg

Psykologexamensuppsats, 30 hp

Vol. X (2008):11

Handledare: Margot Bengtsson

Examinator: Sven Ingmar Andersson

Abstract

The aim of the study was to explore the psychological well-being of a group of adolescents in relation to how they regarded achieving in school, in a gender perspective. Twenty semi-structured interviews were conducted with students aged 17-19 at a high-achieving school in a big city in Sweden. The interviews were analyzed thematically and the results showed that the adolescents acted differently as well as regarded achieving in school differently depending on gender. The young women were driven by ambition, they were high-achieving and planning for the future. The young men cared less about achieving and thought more about the present. The adolescents were "doing gender" and social norms related to achieving in school were identified. Different motives with regards to achieving in school were identified depending on class. Middle-class adolescents were driven by maintaining their standard of life while the working-class adolescents wanted to attain a higher socio-economic status than their parents. Gender was superior to class and ethnicity in relation to how the adolescents viewed achieving in school. The young women experienced more stress than the young men. The psychological well-being of the adolescents was related to how they adjusted to the social norms related to achieving in school.

Keywords: psychological well-being, school-achievement, gender differences, adolescence, doing gender, social norms, class, ethnicity

Sammanfattning

Syftet med studien var att ur ett genusperspektiv undersöka den psykiska (o)hälsan i relation till syn på och förhållningssätt till skolprestation hos en grupp gymnasieungdomar i Sverige. Tjugo semistrukturerade intervjuer med gymnasieelever genomfördes. Ungdomarna var i åldrarna 17-19 och gick på en skola med högpresterande elever i en storstad i Sverige. Analysen av intervjuerna var av tematisk karaktär. Svaren visade att det fanns en skillnad mellan könen i synen på och förhållningssättet till att prestera i skolan. Tjejerna var ambitiösa, högpresterande och hade fokus på framtiden. Killarna hade en mer avslappnad inställning till skolprestation och levde mer i nuet. Förhållningssättet till skolprestation var således ett sätt för ungdomarna att "göra kön", sociala normer för detta identifierades. Ungdomarnas respektive klassbakgrund influerade deras syn på skolprestation och framtiden. Ungdomarna från mellanskiktet motiverades av att bevara den standard de växt upp med medan ungdomarna från arbetarklassen ville få en högre utbildning och bättre ekonomi än sina föräldrar. Enligt resultaten var kön överordnat klass och etnicitet med avseende på hur ungdomarna såg på skolprestation. Tjejerna beskrevs vara mer stressade än killarna. Ungdomarnas psykiska hälsa kunde betraktas utifrån hur de anpassade sig efter sociala normer i relation till skolprestation.

Nyckelord: psykisk hälsa, skolprestation, könsskillnader, adolescens, göra kön, sociala normer, klass, etnicitet

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till samtliga elever som ställt upp på intervju. Tack för att vi fick ta del av era tankar, känslor och erfarenheter. Det är era berättelser som har drivit oss i vårt arbete och gjort denna studie möjlig! Vi vill också rikta ett stort tack till den kontaktperson och andra engagerade lärare som hjälpt oss att nå ut till elever för att finna intervjupersoner. Tack också till skolan som ställt upp inte bara med elever och lärare utan även med lokaler och administration.

Vår handledare Margot Bengtsson vill vi tacka för hennes genomgående stora entusiasm och intresse för vårt arbete. Tack för ditt stöd och för att du har trott på oss!

Slutligen vill vi tacka våra nära och kära, ni vet vilka ni är, för ert stöd, tålamod och er uppbackning!

Lund 5 maj 2008

Andrea Fredh och Lilja Åsberg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING.....	7
Ohälsan bland ungdomar.....	7
Skolan som främsta stressorsaken.....	7
Könsskillnader i skolframgång.....	8
Förändringar i könsmonster.....	8
Klass och etnicitet.....	9
Den allmänna debatten.....	9
Syfte och frågeställningar.....	10
TEORETISK OCH EMPIRISK BAKGRUND.....	10
Psykisk (o)hälsa och stress.....	10
Identitet.....	12
Ungdomar och identitet.....	12
Utveckling av könstypiskt beteende.....	14
Normer och att göra kön.....	16
Identitetsskapande i det moderna samhället.....	17
Klass och etnicitet.....	20
Sammanfattning av de använda begreppen.....	23
METOD.....	23
Kvalitativ forskningsintervju	23
Intervjuer.....	24
Intervjuare.....	25
Urvalsförfarande.....	26
Deltagare.....	27
Transkribering och genomlyssning.....	27
Analys.....	27
Etiska ställningstaganden.....	28
RESULTAT.....	29
1. Hur ser tjejer och killar på skolprestation? Hur förhåller de sig till den? Vilka känslor och psykologiska motiv är kopplade till detta?.....	29
2. Kan tjejers och killars syn på och förhållningssätt till skolprestation ses ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv?.....	39

3. Är förhållningssättet till skolprestation ett sätt att göra kön idag? Är att vara duktig ett sätt att göra kön för tjejer? Är att visa sig oberörd ett sätt att göra kön för killar?.....	40
4. Hur inverkar ungdomars klass- och etnicitetsbakgrund på deras förhållningssätt till skolprestation?.....	45
SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION.....	50
Sammanfattning.....	50
Resultaten belysta med teori och tidigare forskning.....	50
Begränsningar i studien.....	60
Vidare forskning.....	63
REFERENSER.....	64
Bilaga A.....	68
Bilaga B.....	69
Bilaga C.....	72

INLEDNING

Utgångspunkten för uppsatsen har varit den ökade psykiska ohälsan bland ungdomar i Sverige och de växande skillnaderna mellan tjejers och killars studieresultat (Björnsson 2005; Statens offentliga utredningar [SOU] 2006:77).

Ohälsan bland ungdomar

Sven Bremberg har på uppdrag av den svenska staten sett över utvecklingen av psykisk hälsa och ohälsa hos ungdomar i Sverige (SOU 2006:77). Den psykiska ohälsan med avseende på nedstämdhet, oro, sömnproblem och värk bland ungdomar i Sverige har ökat under de senaste 20 åren. Övergripande för dessa psykiska besvär använder Bremberg begreppet stress. Besvären har ökat generellt i befolkningen men mest bland ungdomar i åldrarna 16-24. De stressrelaterade symtomen är vanligare bland kvinnor än bland män men skillnaderna mellan grupperna har inte ökat. Ett exempel är kvinnors självrapporterade upplevelse av oro, ångslan och ångest som ökat från 9 procent år 1989 till 30 procent år 2005. Självmod är fortfarande vanligare bland män men frekvensen har inte ökat. Barnombudsmannens årsrapport ”Sverige äger” (2008) visar även den på att tjejer i framför allt övre tonåren är de som mår sämst. Psykosomatiska besvär såsom huvudvärk och magont är vanligare bland tjejer än bland killar, även här har det skett en ökning under de senaste fem åren.

Skolan som främsta stressorsaken

I rapporten (SOU 2006:77) redovisas ungdomarnas egna uppfattningar om den ökade ohälsan och stressen. Bremberg kommer fram till att ungdomar i större tätorter är mer stressade. Av samtalen framgår att ju äldre man är desto mer stress upplever man. En grupp som inte känner av problematiken är ungdomar på yrkesförberedande program på mindre tätorter, de säger sig praktiskt taget inte uppleva någon stress alls i samband med skolan. De som är stressade skiljer mellan negativ stress och positiv press. Orsakerna till stressen varierar, många nämner valfriheten som råder och de krav som livet i prestationssamhället medför. Den främsta orsaken anses dock vara skolan. Det som stressar med skolan är bl a att det förväntas att ungdomarna själva ska ta ansvar för sin skolgång och att man inte får tillräcklig vägledning av lärarna. Även ämnes- och betygssystemen stressar ungdomarna. Barnombudsmannens rapport (2008) visar

även den att det är skolan som stressar barn och ungdomar mest. I en undersökning från 2003 svarade 77 procent på en kryssfråga att skolan är det som stressar mest.

Könsskillnader i skolframgång

Det finns idag en skillnad mellan hur tjejer respektive killar presterar i såväl grundskolan som gymnasieskolan (Skolverket, 2006). Betygsmässigt ligger tjejer högre än killar. Statistik för läsåret 2004/05 visar att tjejers genomsnittliga betygspoäng på gymnasiet var 14,7 och killarnas var 13,4. Killarna når alltså upp till ungefär 90 procent av tjejernas betyg. Skillnaden mellan könen har ökat sedan 1980 och trenden ser ut att fortsätta i denna riktningen. Björnsson (2005) har uppmärksammat denna skillnad i skolframgång och konstaterar därför att kön har ett äkta samband med skolprestation. Läget idag vittnar om en förändring som skett de senaste 20-30 åren. Tidigare presterade killar bättre än tjejer inom bl a teknik och matematik medan tjejerna var duktigare inom humaniora och språk. Idag är tjejer som grupp överlägsna killarna i sin skolprestation på samtliga områden vad gäller såväl betyg som examinationsfrekvens och utbildningsdeltagande. Detta är en trend som framför allt är tydlig i Sverige, Norge, Finland och på Island men man kan också se det i en del andra välfärdsländer. Exempelvis i Storbritannien lyckas tjejer bättre än killar på examinationer, och utbildningsdeltagandet, som förut var större bland killarna, har nu blivit jämt mellan könen (Öhrn, 2002).

Förändringar i könsmonster

Det har skett förändringar i könsmonster bland unga i skolan sedan 70- och 80- talen (Öhrn, 2002). Nordisk forskning har diskuterat framför allt unga tjejers identitet och förhållningssätt i skolan. I en studie om psykologisk stress bland femtonåringar i Storbritannien (West & Sweeting, 2003) visade resultaten en förändring i tjejers och killars oro vad gällde skolprestation. Tjejernas oro hade ökat signifikant medan killarnas förblivit konstant över de två mätningarna 1987 och 1999. Nära hälften av alla tjejer i mätningen 1999 oroade sig mycket för sin skolprestation och drygt en tredjedel av killarna hade denna typ av oro. West och Sweeting menar att de höjda förväntningarna på tjejers skolprestation är stressorer som måste hanteras utöver det traditionella identitetsskapandet vilket innebär en ökad belastning för dem medan killarnas situation varit densamma. Som Björnsson (2005) menar har detta inneburit att tjejer kunnat bredda sin könsidentitet genom att de har en framtid som innefattar såväl familj som

arbete. För killars del handlar vistelsen i skolan till stor del om att uttrycka maskulinitet för att söka acceptans hos jämnåriga och där ingår inte att prestera bra i skolan. Ett beteende som tyder på intresse för skolarbete kan få negativa konsekvenser för killar genom glåpord och liknande från omgivningen.

Klass och etnicitet

När man tittar på etnisk bakgrund och betyg visar det sig att tjejer med svensk bakgrund har högst betyg, de gick ut nian 2007 med 222 poäng i snittbetyg. Därefter kom tjejer som var födda utomlands eller hade invandrade föräldrar, med 201 poäng (Gissén & Scherlund, 2007). Efter tjejerna kom killar med svensk bakgrund med 199 poäng. Gruppen med lägst betyg var killar som var födda utomlands eller hade invandrade föräldrar, de hade 180 poäng. Invandrartjejerna hade marginellt bättre betyg än de svenska killarna men avsevärt högre än invandrarkillarna med liknande bakgrund. Detta illustrerar tydligt könsskillnaderna i skolprestation. En annan viktig komponent vad gäller skolframgång är föräldrars utbildningsnivå och yrke (Björnsson, 2005). Betygstatistiken visar på bättre resultat för elever med högre social bakgrund, däremot består könsskillnaden över alla sociala kategorier. Björnsson drar slutsatsen att tjejer presterar bättre än killar i skolan oavsett klass, etnicitet eller bostadsort.

Den allmänna debatten

Idag pågår en allmän debatt om framför allt unga tjejers skolsituation och den stress som den anses medföra. I dagspressen skrivs ständigt nya artiklar om ambitiösa unga tjejer som satsar på höga betyg och känner sig pressade (Karlsson, 2007; Wirén, 2008). Det skrivs också en del om unga tjejers prestationsångest i arbetslivet, om de höga förväntningar de har på sig själva (Wirén, 2008). I Dagens Nyheter (Iverus, 2008) skrevs det om ”en ny kvinnlig elit” som tar plats, den växande andelen invandrarkvinnor som utbildar sig och satsar på karriär. Även Sven Bremberg och barnombudsmannen Lena Nyman (Bremberg, 2006; Nyman, 2008) skriver om stressen bland unga i debattartiklar i dagspressen. Det förs således en allmän debatt om unga tjejers prestationer och deras mående i svensk media såväl som inom den svenska och internationella forskarvärlden.

Det var med utgångspunkt i den allmänna debatten som vårt intresse för tjejers mående i relation till skolprestation väcktes. Under inledningsarbetet vidgades intresset till att omfatta även killars situation och de könsskillnader som framträdde efterhand.

Syfte och frågeställningar

I dagens forskning analyseras sociala och andra skillnader genom att se på de tre faktorerna social bakgrund, kön och etnicitet (Björnsson, 2005). Det finns en hel del forskning som utgår från en eller två av dessa faktorer men inte mycket som tar med alla. Ambitionen med den aktuella uppsatsen är att inkludera samtliga av dessa aspekter. Syftet är att ur ett genusperspektiv undersöka den psykiska (o)hälsan i relation till syn på och förhållningssätt till skolprestation hos en grupp gymnasieungdomar i Sverige idag. Frågeställningarna i studien är 1) Hur ser tjejer och killar på skolprestation? Hur förhåller de sig till den? Vilka känslor och psykologiska motiv är kopplade till detta? 2) Kan tjejers och killars syn på och förhållningssätt till skolprestation ses ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv? 3) Är förhållningssättet till skolprestation ett sätt att göra kön idag? Är att vara duktig ett sätt att göra kön för tjejer? Är att visa sig oberörd ett sätt att göra kön för killar? 4) Hur inverkar ungas klass- och etnicitetsbakgrund på deras förhållningssätt till skolprestation?

TEORETISK OCH EMPIRISK BAKGRUND

Psykisk (o)hälsa och stress

Definitionen av hälsa kan beskrivas som avsaknad av hälsoproblem. Ordet hälsa härstammar från fornsvenskans *haelsea* som är besläktat med "hel" och "lycka" (SOU 2006:77). Det är alltså inte helt tydligt vad ett liv med god hälsa skulle innebära eftersom det inte enbart skulle vara avsaknad av hälsoproblem. Olika individer har olika uppfattning om vad ett liv med god hälsa innebär. Likaså är psykisk ohälsa ett komplext begrepp. Det finns en stor variation av problem som kan uppfattas vara psykiska, t ex oro, irritation och förvirring. Individen själv kan uppleva dem men det kan också vara så att endast individens omgivning besväras av dem. Sammantaget kan sägas att psykisk ohälsa utgörs av oönskade psykiska tillstånd. Stressproblematik kan innebära bl a nedstämdhet, oro och sömnproblem och är således en form av psykisk ohälsa.

I enlighet med Bremberg (SOU 2006:77) används ordet stress i den akutella studien för att beskriva den påfrestning man upplever av att vara ansträngd och inte hinna med det man ska. I studien ingår stressbegreppet såsom det används i vardagligt tal bland ungdomar. Utgångspunkten är ungdomars egen definition och upplevelse av stress. Det finns dock en del stressmodeller som kan vara behjälpliga för att förstå den stress ungdomar beskriver.

Stressbegreppet har förändrats och utvecklats alltsedan det introducerades i början av 1900-talet av Hans Selye (1936, refererad i Währborg, 2002) och omfattar idag såväl medicinska, sociala och psykologiska aspekter. Kortfattat är stress ett resultat av interaktionen mellan en individ och dennes omgivning. I omgivningen finns olika stressorer vilka är påfrestningar i den fysiska och sociala miljön. Stressorererna kan bestå av omedelbara fysiska faror, kroniska fysiska påfrestningar eller psykologiska och sociala stressfaktorer (Sapolsky, 2003). Individens varseblivning, tolkning och motivation är avgörande för hur stressreaktionen kommer att se ut, en övergripande definition av stress är följande ”De psykologiska och fysiologiska reaktioner som uppträder vid yttre eller inre påfrestningar och som till följd därav ger upphov till funktionsförändringar av potentiellt patologisk natur” (Währborg, 2002, s. 41).

En av stressmodellerna är Karasek och Theorells krav-kontrollmodell (1990). Modellen består av två axlar, den ena är krav och den andra är kontroll. Med kontroll menar man det beslutsutrymme som individen har. Principen är att höga krav i kombination låg grad av kontroll genererar mer stress medan låga krav i kombination med hög grad av kontroll innebär mindre stress.

Lazarus (1999) beskriver en annan stressmodell. Den utgår ifrån att individer ständigt utsätts för olika påfrestningar och utmaningar som den måste hantera. När en individ upplever sig ha tillräcklig kapacitet för att klara av de utmaningar som möter den så upplever den ingen stress eller lite stress men det skapar ingen negativ upplevelse. Om individen har förmågor som långt övergår utmaningen så kan den bli uttråkad. Däremot om individen utsätts för utmaningar som den inte har förmåga att hantera uppstår stress och ångest. Det kan handla om både individens faktiska förmåga men även om dennes tilltro till sin förmåga. När en individ utsätts för krav som i alltför stor utsträckning övergår förmågorna uppstår ett trauma snarare än hög stress. Personen känner sig då hjälplös inför att hantera kraven, vilket kan resultera i känslor av panik, hopplöshet och depression. Det finns olika variabler som påverkar stressupplevelsen och känslorna kopplade till denna. De är bland andra omgivningens krav och begränsningar samt

personfaktorer. Omgivningens krav, vilka enligt Lazarus är några av de största orsakerna till psykologisk stress, kan vara implicit och explicit press att agera i enlighet med sociala konventioner. Dessa krav kan komma i konflikt med individens egna värden och mål och på så sätt skapa psykologisk stress. Kraven kan även komma att internaliseras så att det blir svårt, om inte omöjligt, att skilja ut de yttre kraven från de inre. Ytterligare en variabel är de begränsningar som omgivningen upprätthåller, d v s det som definierar vad man inte får eller bör göra. Även dessa begränsningar kan komma att internaliseras. Slutligen är personvariabler såsom mål och målhierarkier en viktig källa till stress. Negativa känslor och stress kan uppkomma när man inte når de mål man satt upp eller om det tar längre tid än beräknat att uppnå ett mål.

Identitet

Ordet identitet kommer av det latinska idem som betyder densamme eller detsamma (Smedler & Drake, 2006). Identitet är således en beteckning på något som äger stabilitet och kontinuitet om ordet ska tolkas bokstavligen. Men det finns många aspekter av begreppet identitet (Frisén & Hwang, 2006). Innehållet i identiteten är bärare av de värden som definierar oss som människor (Almér, 2006). För att skapa och behålla upplevelsen av en grundläggande sammanhållen personlig identitet krävs att innehållet i den kan och måste förändras över tid. Identitet innebär en markering, en gränssättning gentemot andra individer, grupper eller kulturer (Smedler & Drake, 2006). Identitet kan därför sägas uppstå i mötet mellan individen och dennes omvärld. I detta samspel bekräftas, avvisas eller nyskapas det sätt som man uppfattar sig själv på (Almér, 2006). Genom den identitet som andra tillskriver en får man en tillhörighet. Identitet och tillhörighet är på så sätt kopplade till varandra.

Ungdomar och identitet

Medvetenheten om sig själv som individ är något man brottas med som människa under kanske hela sitt liv, men frågor rörande identitet är oftast som mest aktuella under adolescensen – under tonåren och i de unga vuxenåren (Frisén & Hwang, 2006; Wrangsjö 2006). Tonårstiden betraktas som identitetsutvecklingens höjdpunkt. Detta har flera förklaringar. Stora biologiska, psykologiska och sociala förändringar sker under ungdomsåren. Det är även först under tonåren som man har en tillräcklig kognitiv förmåga för att systematiskt kunna fundera över den tänkta framtiden (Frisén & Hwang, 2006; Hwang & Nilsson, 2003; von Tetzchner, 2005).

För att förstå kopplingarna mellan individ och samhälle utvecklade Urie Bronfenbrenner (1979) den utvecklingsekologiska modellen. Modellen består av fyra system på olika nivåer. Mikrosystemet består av ett barns riktigt nära, dagliga relationer med t ex föräldrar och syskon. Mesosystemet utgörs av kopplingar mellan de olika mikrosystemen i form av t ex föräldrar som engagerar sig i sitt barns skola. Exosystemet är större sociala sammanhang som barnet inte självt ingår i men som är viktiga för familjens och barnets fungerande såsom föräldrarnas arbetssituation eller kommunens barnomsorgspolitik. Slutligen handlar makrosystemet om de generella dragen i samhället som individen lever i. Hit hör sådant som levnadsstandarden i samhället och vilken familjepolitik som drivs. Utöver de fyra systemnivåerna är tiden en viktig faktor i det utvecklingsekologiska perspektivet, både miljön och individen förändras med tiden. Bronfenbrenner menar att tiden och samtliga system påverkar utvecklingen. Allt efterhand blir exo- och makrosystemen av större betydelse för barnen.

Erik Homburger Eriksons utvecklingsteori (1968) har fokus inställt på individen men grundläggande i hans teori är att det sociala och individens identitet inte går att skilja från varandra, den ena förutsätter den andra. Erikson utgår från att livet består av olika utvecklingsfaser, vilka innehåller en konflikt som behöver hanteras. Under ungdomsåren handlar konflikten om identitet kontra identitetsförvirring och senare om intimitet kontra isolering. Den första konflikten innebär att individen behöver hitta de roller och förhållningssätt som passar honom eller henne. Den andra konflikten rör balansen mellan sig själv och andra. De tidigare konflikterna bör vara lösta för att under tonåren kunna utveckla en stabil identitet. Rollförvirring anses dock utgöra en nödvändig del av den normala identitetsutvecklingen. Nyckeln till en positiv lösning av ungdomskriserna ligger bland annat i samspelet med andra, både jämnåriga och vuxna. Andra personer speglar och hjälper tonåringen att skaffa sig en bild av vem hon eller han är. Optimal identitetsutveckling innebär att man hittar sociala roller och sociala grupper som går väl ihop med de egna biologiska och psykologiska förutsättningarna. Erikson understryker även behovet av ett moratorium under ungdomsåren. Ett moratorium är ett andrum från ansvar och plikter, en period då ungdomarna kan leva lite vid sidan om samhället och pröva roller för en begränsad tid. Moratoriet ska underlätta för ungdomarna att hitta sig själva. I Eriksons teori om identitetsutveckling handlar de första stadierna om att vara lik de människor som finns runt barnet, som barnet ser upp till och är beroende av. Det tidiga jaget blir strukturerat som identifikation med – likhetsrelation. Ungdomens strukturering handlar om att identifiera sig som

någon egen – en särskiljande relation. En tonåring i moratoriet brukar välja förhållningssätt, beteenden och uttryck som skiljer sig från föräldragenerationens. I sin beskrivning av Eriksons teori (1968, refererad i Almér, 2006) skildrar Almér konsekvensen av ungdomens förhållningssätt, en känsla av otrygghet som gör att ungdomar söker sig till likasinnade för bekräftelse och trygghet. En individ i moratoriet överdriver gärna vissa förhållningssätt för att slippa uppleva otrygghet. Ungdomens framtoning kan liknas vid en karikatyr som denna uppfattat som typiskt kvinnlig eller manlig genom andra individers identiteter, film eller media.

Enligt Robert Kegan's teori (1982) kan identitetsbildning även betraktas som skapande av personlig mening. Kegan förutsätter att individen utvecklar sin identitet som en produkt av ökat socialt deltagande och förståelse av sig själv, sina relationer och plats i samhället. Personlig mening konstrueras genom individuella tolkningar där sociala sammanhang och relationer till andra skapas, förloras och återskapas. Precis som Bronfenbrenner (1979) menade växer det sociala sammanhanget med individens ålder. Större delar av omvärlden inkluderas i detta meningsskapande ju äldre individen blir (Kegan, 1982). Identitetsutveckling drivs av en regelbunden ojämnavikt i individens uppfattning av andra och av sig själv. Det som betraktas som avgörande för identitetsbildningen är dels det som faktiskt händer individen dels hur denna tolkar och reagerar på dessa sociala händelser.

Adolescensen är en övergång från föräldrapåverkan till kamratpåverkan. Ungdomarna själva och andra börjar uppfatta dem som en del av olika grupperingar i lokalsamhället eller i samhället som helhet (von Tetzchner, 2005). Kamratgruppen spelar en central roll, gruppkulturernas rigida normer utgör en stabilitet i den omvälvande tonårsperioden (Smedler & Drake, 2006). Normernas tydlighet gör det lättare i sökandet efter ideal, acceptans och normalitet. Eftersom kamratgruppen under denna tid är så viktig för individen och dess identitetsutveckling är konformiteten av attityder och beteenden hög (von Tetzchner, 2005). Man har behov av tillhörighet någon annanstans än hos föräldrarna eller i familjen eftersom man håller på att minska beroendet av dessa. Det ökade behovet av tillhörighet hos jämnåriga gör ungdomarna extra sårbara för att bli avvisande av kamratgruppen.

Utveckling av könstypiskt beteende

Objektrelationsteorin har fokus på de mellanmänskliga relationerna (Smedler & Drake, 2006) och är en av de få teorierna som uttryckligen framhäver kopplingen mellan sexualitet och kön

(Ambjörnsson, 2003). Teorin lyfter fram att identiteten skapas i de nära relationerna, framförallt i de allra tidigaste relationerna mellan förälder och barn, och trygga och stabila relationer är en förutsättning för utvecklingen av god jagstyrka och stabil identitet (Smedler & Drake, 2006). Med utgångspunkt i objektrelationsteorin beskriver Nancy Chodorow (1995, refererad i von Tetzchner, 2005) hur det är i relation till den närvarande modern som flickor och pojkar utvecklar sin könsidentitet, sitt förhållningssätt till andra människor och till omvärlden i stort. Att modern är det primära objektet, vilket oftast är fallet i västerländska kulturer, får olika konsekvenser för flickor och pojkar. Pojkar socialiseras bort från modern, bort från närhet och likhet mot det som modern inte är. Den frånvarande fadern gör att pojkar får en begränsad erfarenhet av vad detta andra alternativ är. Pojkarna får en maskulinitet att förhålla sig till som präglas av den frånvarande fadern – självständig, åtskild och utåtriktad aktiv. Det blir en stereotyp och abstrakt maskulinitet. Gränserna för hur man får vara som pojke blir mer snäva och kompromisslösa. Pojkarnas jaggränser blir således starkare än vad flickornas blir vilket Chodorow menar kan förklara varför toleransen för avvikelser från könsnormerna tycks vara lägre för pojkar och män än vad den är för kvinnor och flickor.

Kognitiva teorier har också utvecklat förklaringar till varför barn organiserar en stor del av sin självuppfattning och identitet kring kön. Von Tetzchner (2005) beskriver Lawrence Kohlbergs teori (1966, refererad i von Tetzchner, 2005) där könsidentiteten är grunden för utvecklingen av könstypiskt beteende. Pojkar upptäcker att de är pojkar och instruerar sig själva att göra saker så som pojkar gör. Flickor instruerar sig själva på liknande sätt och identifierar och gör saker så som flickor gör. Vad sen dessa saker är och vad som ses som flick- eller pojksaker är inte av vikt, bara det är något som skiljer könen åt. Utvecklingen av könstypiskt beteende kan på så sätt handla om att etablera scheman och är resultatet av en drivkraft att likna barn av det egna könet. Utvecklingen av scheman sker enligt Kohlberg i tre stadier varav ett är könskonstans, en insikt om att kön hänger samman med biologiska kännetecken. Ur Kohlbergs perspektiv beter sig inte flickor och pojkar olika för att de blir bestraffade eller belönade för olika beteenden utan för att de själva tolkar sin omvärld utifrån att kön är viktigt och därefter försöker de att skapa mening i vad det innebär att tillhöra olika kön. Vidare tar von Tetzchner upp Sandra Bems (1981, refererad i von Tetzchner, 2005) tillägg till Kohlbergs teori. Hon lyfter fram könspräglingen som erfarenhetsgrundad istället för det biologiskt givna. Vuxna leder i tidig ålder in barnets uppmärksamhet mot egenskaper hos barnets eget och andras könstypiska beteende. Det gör att

barn får ett grepp om kön och lär sig bedöma vad som är rätt och fel utifrån ett könsperspektiv. Till skillnad från Kohlberg menar Bem dock att organiseringen av beteendet enligt den egna könsidentiteten inte är förutbestämd av biologin utan istället ett resultat av att omgivningen styr barns uppmärksamhet mot kön som en relevant och viktig kategori.

Man kan även betrakta könstypiskt beteende som ett resultat av flera samverkande faktorer (von Tetzchner, 2005). Identiteten som tjej eller kille behöver inte vara enda orsaken till att tjejer och killar uppför sig olika. Man kan betrakta det som en flervägsinteraktion där biologiska skillnader, de verksamheter som killar och tjejer brukar delta i och deras livserfarenheter, reaktioner och påverkan från den sociala miljön spelar roll för utvecklandet av hur man ser på sig själv och sin omvärld.

Normer och att göra kön

Inom poststrukturalismen betraktas genus och andra aspekter av identitet som de handlingar människor utför (Ambjörnsson, 2003). Genus, manligt och kvinnligt, är inte något stabilt, naturligt förekommande, utan det är ett resultat av handlingar, det är något som människan ständigt skapar genom olika sätt att vara och förhålla sig. Att vara tjej och att vara kille innebär att man agerar på vissa sätt, ungdomskulturer och samhällsklasser skapar normer för agerandet (Bengtsson, 2001). Att göra kön är ett ansträngande arbete som för det mesta görs helt omedvetet (Smedler & Drake, 2006). Dessa normer kan förändras över tid (Bengtsson, 2001). Den som agerar i enlighet med dem får sin könsidentitet bekräftad och bidrar samtidigt till att upprätthålla och förstärka de sociala normerna om hur respektive kön ska agera. Det som är vanligast förekommande uppfattas som normalt och rätt medan det ovanliga och det som inte följer normerna uppfattas som avvikande och fel. Avvikande beteende kan på olika sätt osynliggöras och bestraffas. Gränserna för hur man som tjej respektive kille får uppträda kan vara mycket tydliga (Smedler & Drake, 2006). De anses vara stelare för killar och att närma sig eller träda över dem innebär ett socialt risktagande då man avviker från beteendemönstret och därmed sin könsidentitet. Tjejer har fler valmöjligheter vad gäller klädsel, yrke och annat utan att deras könsidentitet blir ifrågasatt. Ambjörnsson (2003) hävdar däremot att även tjejers handlingsutrymme är begränsat. En kulturell förklaring till att toleransen för killars avvikelser från könsnormen är lägre än för tjejer kan vara den överordnade position män har i förhållande till kvinnor idag i vårt svenska samhälle (Smedler & Drake, 2006). Genom ett feminint agerande

väljer killen bort den överordning som det manliga könet erbjuder. Ett sådant kliv nedåt i status väcker motstånd, både inom individen och i dennes omgivning. Mot slutet av tonåren när de flesta har utvecklat en mer nyanserad syn på kön och den egna könsidentiteten växer handlingsutrymmet för såväl tjejer som killar.

Butler (1999), en av poststrukturalisterna, har tagit ett ännu längre kliv bort från essentialismens ”naturligt” maskulina män och feminina kvinnor. Hennes utgångspunkt är att kön handlar om att göra istället för att vara - om *performativitet*. Performativiteten är det system av handlingar med vilka vi gör kön, det kan t ex vara klädstil, sätt att tala och rörelser. För att uppfattas som en kvinna eller en man så måste man både ha en kropp som *kategoriserar* till rätt kön samt agera i enlighet med samhällets förväntningar på kvinnan respektive mannen. Dessutom ska man ha rätt sorts *sexuell läggning*, en kvinna ska ha begär till en man och en man till en kvinna, först då uppfattas man som en ”riktig” kvinna respektive man. Att prestera i enlighet med dessa normer är nödvändigt för att inte uppfattas som avvikande. Könsidentiteten och identitetsupplevelsen skapas genom upprepning av handlingar inom ramen för respektive kön vilket medför upplevelse av trygghet. När någon agerar på ett sätt som motstrider normerna blir det tydligt att kön är något man gör (Smedler & Drake, 2006). Brott mot normerna skapar osäkerhet och ifrågasättande hos omgivningen. Normerna i samhället har, enligt Foucault (1979, refererad i Ambjörnsson, 2003), införlivats i individen genom en ny form av maktutövning. Tidigare utövades makt genom hot men idag sker det genom att individen självmant anpassar sig till normer. Samhället förmedlar att individen blir lyckligare genom att följa normerna och på så sätt verkar makten genom individens egna självövervakning och självdisciplinering istället för genom yttre hot. Kön skapas och upprätthålls således genom egna handlingar och reaktioner på andras handlingar, därför är manligt och kvinnligt sociala konstruktioner vilka främst handlar om sociala överenskommelser och innebörder snarare än enbart biologi (Smedler & Drake, 2006).

Identitetsskapande i det moderna samhället

Det är befogat att diskutera differentieringen och individualiseringen som en källa till stress i dagens svenska samhälle (SOU 2006:77). När ungdomar får frågor om stress berättar många om de motstridiga krav de upplever. Om kraven på att hantera det stora utbudet i samhället blir för stora kan de många möjligheterna upplevas som en belastning istället för en rikedom. Industrialisering ökar produktiviteten och därigenom blir samhällets roller allt fler. Vid

industrialiseringens genombrott hade var och en en tydlig roll i arbetslivet som man ofta bar med sig i vardagslivet. Arbetslivet var hierarkiskt indelat med tydliga roller och arbetade man långt ned i strukturen kunde man vinna på att hålla ut eftersom man kunde räkna med att bli befördrad med tiden. Denna hierarki i arbetslivet har under de senaste decennierna börjat luckras upp och ersättas av mer flytande modeller. Det arbete som bedrivs idag sker inte längre i former som är stabila över decennier. Organisationerna har blivit plattare och det ses inte alltid som en merit att ha arbetat länge på samma arbetsplats. Konsekvenserna av denna differentiering i arbetslivet blir en mindre förutsägbar tillvaro, en ökad osäkerhet över vad som faktiskt gäller växer fram. Dessa förändringar inom arbetslivet speglar samhällsutvecklingen som helhet.

I ungdomsforskningen har upplösningen av traditionella roller varit ett framträdande tema. Man talar om den moderna oöverskådligheten, om ett posttraditionellt samhälle (Johansson, 2006). Anthony Giddens (1997) och Thomas Ziehe (1999) anser att identiteten i första hand är en social konstruktion. Den skapas i en social och kulturell omgivning. Idag är ungdomarna befriade från traditionens tvång men på samma gång utsätts de för den ångest och vilshenhet som det kan innebära att inte ha sin framtid utstakad framför sig. Enligt dessa teoretiker skapar dagens samhälle frihet, ett utbud av många olika alternativ, men det skapar också både ångest och vilshenhet kring sociala roller och identiteter. Ziehe (1999) menar att ungdomars värld präglas av marknaden och att de är friställda från de traditioner som burit upp tidigare generationer. Även Giddens (1997) betonar att identitetsutvecklingen är direkt relaterad till förändringar i samhället, han talar om ett reflexivt identitetsprojekt. Man författar på så sätt aktivt berättelsen om sig själv. I vår kultur finns idag en stark föreställning om att det går att ”välja” sin sexualitet, kropp, yrke, liv och sätt att förhålla sig till den sociala verkligheten. Samtidigt uppstår det ofta en ordentlig klyfta mellan förväntningar och faktiska möjligheter. Detta får direkta konsekvenser för individens identitetsutveckling då det är en process som speglas av det samhälle individen lever i. Självet betraktas som ett projekt som individen själv är ansvarig för. Till skillnad från tidigare generationer är vi inte det vi är utan det som vi gör oss till. Identiteten blir på så sätt mer individuell med större personligt ansvar och en inneboende större osäkerhet inför den egna identitetens hållbarhet, legitimitet och mening. Zygmunt Bauman (1993) menar att det moderna samhället kännetecknas av just ambivalens och osäkerhet. Den samtida människan är på många sätt dömd till att reflektera och välja. Detta kan uppfattas som positivt och utvecklande, men även som en plåga och ett tvång. Bauman menar att människor

försöker att fly bort från och komma undan valen genom att skapa kategorier och hitta snabba lösningar. Men denna strävan efter att undvika osäkerhet är ofta dömd att misslyckas. Det moderna samhället kännetecknas av just ambivalens och osäkerhet och ett överdrivet sökande efter ordning och rationalitet leder i värsta fall till mer otrygghet och kaos.

Ulrich Beck (2000) målar upp en liknande bild när han analyserar dagens postindustriella samhället. Han menar att levnadsvillkoren har förbättrats avsevärt men att människors förväntningar utvecklats ännu snabbare. Resultatet av det är att upplevelsen av brist ökar samtidigt som de faktiska levnadsvillkoren förbättras. Klyftan mellan det som går att förverkliga och förväntningar hänger samman med individualiseringen. I ett industrialiserat samhälle öppnar utvecklingen en mängd möjligheter och gränserna för vad som är rimligt och mindre rimligt suddas ut. På det sättet vidgas klyftan mellan förväntningarna och det som faktiskt går att uppnå. Alla påverkas av moderniseringen av samhället, men det finns anledning till att anta att de unga gör det särskilt snabbt, tydligt och konsekvensrikt (Ziehe 1999). Unga lever i en rörlig och sensitiv fas i livet och berörs därför direkt om samhället förändras. Ungdomsåren betraktas dessutom som identitetsutvecklingens höjdpunkt (Frisén & Hwang, 2006; Wrangsjö 2006). Men denna identitet skapas i en konfliktyta (Johansson, 2006). Ungdomarnas drömmar och förhoppningar ställs för första gången på allvar mot en social realitet, möjligheter mot begränsningar och stabilitet mot förändring. Det är när man närmar sig denna konfliktyta som man ser hur sociala faktorer som tillhörighet, kön, klass och etnicitet omvandlas till inre möjligheter eller hinder.

World Value Survey (1997, refererad i SOU 2006:77), ett omfattande internationellt system som används för att följa utvecklingen av människors värderingar i olika länder, kategoriserar värderingarna i Sverige som individualiserade föreställningar om vilket liv som är eftersträvansvärt. En av dimensionerna som mäts med World Value Survey rör inriktning på överlevnad och materiella förhållanden versus individuellt självförverkligande. Enligt resultaten från World Value Survey dominerar värderingar relaterade till självförverkligande i Sverige. Innebörden av det är att människor i Sverige värderar individuellt välbefinnande och självförverkligande mer än i andra länder. Den bilden bekräftades av de ungdomar som forskarna i Brembergs utredning (SOU 2006:77) samtalat med. De genomförde ca 680 samtal med ungdomar på fyra orter i Sverige. Omkring 380 av dem var gymnasister i årskurs 2 och 3. Dessa ungdomar talade om ett prestationssamhälle och beskrev både de positiva aspekterna av dagens

många valmöjligheter inför framtiden men även hur detta medförde höga krav på dem. För dessa ungdomar i dagens Sverige utgjorde individualiseringen och den ökande valfriheten i samhället en källa till stress och psykisk ohälsa. På många sätt har ungdomstiden blivit mer svårfångad, det har blivit svårt att bara leva och undvika att tänka genom livet (Johansson, 2006). Idag uppfostras ungdomar till att vända, vrida och reflektera kring sig själva med frågor som ”Varför gjorde jag så?”, ”Tänk om jag läst till sjuksköterska istället” eller ” Är detta verkligen rätt jobb, förhållande och liv för mej?”. Man både psykologiserar och individualiserar kring viktiga val och händelser.

Med syfte att samla in underlag för regeringens rapport till FN:s barnrättskommitté anordnade Barnombudsmannen år 2007 flera workshops i Sverige (Barnombudsmannen [BO], 2008). Tillsammans med Nationalmuseum genomfördes en workshop med fokus på psykisk ohälsa där 10 gymnasieungdomar i årskurs 2 styrkte och kompletterade bilden av livet i prestationssamhället. De deltagande ungdomarna identifierade den press unga människor har på sig att lyckas. De beskrev hur de upplever att de matas med budskap om att de kan bli vad de vill och göra vad de vill samt konsekvenserna av detta. Man upptäcker att detta inte är sant och att det faktiskt finns begränsningar, men pressen att vara lyckad inom både skolan, familjen, arbetslivet och socialt finns kvar. Det är svårt att vara lycklig utan att vara lyckad berättade ungdomarna. Därutöver upplevde de samhället som fördömande om de försökte att leva i nuet medan att hela tiden ha framtiden i åtanke värderas högt.

Klass och etnicitet

Klasstillhörighet beror delvis på den yrkesställning man har men även på familjesituation, utbildning och uppväxtmiljö (Ahrne, Roman & Franzén, 2003). Klasskillnaderna i Sverige är inte lika tydliga idag som de var för femtio år sedan och gränserna mellan dem är delvis flytande, numer är förekomsten av familjer med blandad klasstillhörighet vanlig. Trots detta finns det betydelsefulla skillnader i tillgång till maktresurser och därmed också livschanser. Det finns skäl att konstatera att det föreligger skillnader i utbildningsprestationer mellan olika sociala grupper där ungdomar med högre social bakgrund presterar bättre än andra i skolan (Björnsson, 2005). Könsskillnaderna, att tjejer presterar högre än killar, består dock över samtliga sociala grupper. Social bakgrund kan därför tillsammans med kön bidra med förklaringar till beteende, ambition och skolprestation. Det är fortfarande så att arbetarklasskillar är de som presterar sämst i skolan,

det nya mönstret är att tjejer i de högre sociala skikten har gått om killarna i samma sociala skikt. Förklaringen till skillnaden i utbildningsprestation mellan olika sociala grupper har varierat över tid. En dominerande förklaring har dock varit att familjemiljön förbereder individen för skolan. I skolan anses medelklassvärderingar dominera, dessutom hör böcker, skrivande och resonerande inte till den arbetandes vardag. Detta sammantaget kan ha bidragit till motståndskulturer bland såväl killar som tjejer från hem utan studietradition. Öhrn (2002) beskriver resultaten från en dansk studie av arbetarklasskillar i årskurs 8 och 9. Killarna hade ett mer traditionellt mansideal som var fokuserat kring kroppsligt arbete. Skolan och dess intellektuella verksamhet associerades med kvinnlighet och detta gjorde dem främmande för att förena skolan med manlighet. För mellanskiktsskillarna är inte problemet detsamma då deras könsidentitet i större utsträckning är uppbyggd kring intellektuellt arbete. Däremot hävdar Björnsson (2005) att det finns en anti-pluggkultur i många skolor och att den framförallt är utbredd bland killarna. Den representerar till viss del maskulinitet och är en del av det sätt killar strävar efter popularitet. Maskulinitet har i många sammanhang kopplats samman med hårdhet, aggression och konfrontation och går därmed stick i stäv med det traditionellt stillsamma skolarbetet. Detta skapar konflikter för de killar som värdesätter och prioriterar skolarbete. På senare tid har förändringar i könsmonster uppstått framförallt bland tjejer som uppträder självsäkert, kritiserar, är aktiva och tar plats i skolan (Öhrn, 2002). De är inte många som agerar så men det verkar som att det är tjejer från mellanskikten som utgör denna grupp, den nya ”starka” tjejen. Resultaten från olika studier är inte entydiga eftersom en del visar på att även arbetarklasstjejer protesterar mot skolans värld. De klarar skolan bättre än killar med samma bakgrund men känner främlingskap inför skolans undervisning och arbetsformer och hamnar därför i ett underläge i förhållande till mellanskiktstjejerna. Den brittiska Birminghamskolan har i sin ungdomskulturforskning en övervägande koncentration på klass som social variabel (Ambjörnsson, 2003). Walkerdine, Lucey och Melody (2001) lyfter i sin forskning fram skillnaderna i uppväxtmiljö mellan mellanskiktstjejerna och arbetarklasstjejerna och hur klassbakgrund inverkar på både skolprestation och mående. De slår fast att dynamiken i familjen är en nödvändig del av den föreställningsvärld inom vilken barnen utvecklar sin identitet i förhållande till skolan. Inom det brittiska mellanskiktet uppmanas man att mångfaldiga sin familjs professionella status. Att vara lycklig går inte att särskilja från en betydande akademisk prestation och forskarna beskriver en rädsla att misslyckas, visa sig svag och förlora disciplin

inom mellanskiktet. Forskarna belyser även arbetarklasstjejernas uppoffringar för att lyckas i skolan. Framgång välkomnas både av tjejen och hennes familj samtidigt som det inte går att bortse från den separation och identitetsarbete som hennes prestationer medför.

Arbetarklasstjejen träder in i ett främmande klassammanhang genom att lyckas, ett sammanhang där hon återigen måste finna sig själv. Dessa inre processer som mellanskikts- och arbetarklasstjejen upplever, att bevara sin familjs status respektive att bryta ny mark för sig själv, är en del av identitetsprocessen och kan vara känslomässigt krävande. Att tjejer hela tiden utsätts för fler nya stressorer, mest i relation till utbildningsmässiga faktorer, kom även de brittiska forskarna West och Sweeting (2003) fram till i sin longitudinella studie. Med hjälp av intervjuer och formulär undersökte de skotska tjejer och killar med 12 års mellanrum och resultaten visade på att tjejerna börjat må sämre, framförallt de med mellanskiktsbakgrund. Studien lyfte fram att de nya stressorerna skulle hanteras utöver de rörande identitet vilket innebar en ökad belastning för mellanskiktstjejerna.

I linje med Bauman (1993), Giddens (1997) och Ziehe (1999) diskuterar Walkerdine et al. (2001) behovet av att hela tiden behöva definiera sig själv i dagens otrygga samhälle. Det är inte längre möjligt att veta vem, vad eller var man är tänkt att vara. Birminghamskolan föreslår att strategin att nå framgång i skolan kan förstås som ett försvar gentemot den rådande osäkerheten och otydligheten. Att prestera i skolan blir ett sätt att skapa en tydligare identitet.

Etnicitetens betydelse för skolprestation förstås bäst då hänsyn också tas till social bakgrund (Björnsson, 2005). Elever med utländsk bakgrund presterar visserligen generellt lägre i skolan än elever med svensk bakgrund men denna skillnad försvinner helt om man ser till den sociala bakgrunden. Därmed kan man konstatera att den etniska bakgrunden självt har begränsad eller ingen påverkan på studieframgång. Det som däremot är överordnat såväl etnisk- som social bakgrund är hur länge eleven vistats i Sverige.

Ungdomars liv och identitet skapas där drömmar, förväntningar, visioner och sociala begränsningar möts (Johansson, 2006). Hur klassbakgrund och kön inverkar på en individs möjligheter kan vara svårt att se, men de strukturer som finns i samhället har en avgörande inverkan på människors inre värld. Kön, klass och etnicitet kan få en reell påverkan på olika individers möjligheter, identitetsprojekt och mående.

Sammanfattning av de använda begreppen

Begreppen i studien används enligt följande definitioner:

Psykisk (o)hälsa och stress. I studien används begreppet psykisk (o)hälsa för att beskriva ungdomarnas mående. Detta avser såväl deras psykiska hälsa som ohälsa. Psykisk hälsa används för att beskriva ett tillstånd utan oönskade psykiska besvär (SOU 2006:77). Psykisk ohälsa utgörs av oönskade psykiska tillstånd såsom oro, nedstämdhet och stresstillstånd. Stress ses i den aktuella studien som en form av psykisk ohälsa och används om ungdomarnas egna uttalanden och upplevelser.

Skolprestation. Med skolprestation avses allt arbete som rör elevers skoluppgifter. Det innefattar deltagande i lektioner, prov, utförandet av läxor och andra uppgifter samt betyg.

Kön och genus. Kön används för att beskriva kategoriseringen av människor utifrån biologiskt kön. Det definieras också som något som skapats utifrån sociala normer i relation till biologiskt kön. Genus används som en term för detta. Manligt och kvinnligt är inte något stabilt och naturligt förekommande utan resultat av handlingar (Ambjörnsson, 2003).

Klass. I studien används klassindelningen och benämningarna enligt Ahrne et al. (2003). Klass är ett sammansatt begrepp. Den klass en individ tillhör definieras utifrån den position individen har i arbetslivet men också utifrån familjebakgrund, d v s föräldrarnas klasstillhörighet.

Etnicitet. Begreppet etnicitet används för att beskriva kulturella särdrag och kännetecken såsom bakgrund, språk och traditioner (Ahrne et al., 2003) och förstås idag bäst som sociala konstruktioner (Allwood, 2000).

METOD

I detta avsnitt redogörs för den valda metoden, tillvägagångssättet för att samla in material, vilka som deltog i studien och hur de valdes ut. Vidare presenteras analysförfarandet och avslutningsvis ett avsnitt rörande etiska ställningstaganden.

Kvalitativ forskningsintervju

Syftet med föreliggande studie var att undersöka unga tjejers och killars psykiska (o)hälsa i relation till hur de såg på och förhöll sig till skolprestation. För det ändamålet valdes en kvalitativ ansats. Kvalitativ metod lämpar sig för studier av upplevelser, sociala fenomen och

processer, samt för komplexa och kontextberoende ämnen präglade av föränderlighet och subjektivitet (Langemar, 2008). I fokus står livsvärlden (Kvale, 1997), de tolkningar individen gör av det den upplever (Langemar, 2008). Ambitionen var att fånga in och belysa ungdomarnas livsvärld, de erfarenheter de gjort och deras uppfattning om framtiden. När det gäller ungas livssituation är det av vikt att låta ungdomarna själva komma till tals och delge sina egna erfarenheter och kunskaper, en av barnkonventionens huvudprinciper (FN, 1989; Nyman, 2008).

Som kvalitativ metod användes intervjuer. Den kvalitativa forskningsintervjun är en intervju vars syfte är att inhämta beskrivningar av den intervjuades livsvärld så att man kan tolka meningen med de beskrivna fenomenen i avsikt att förstå dennes livsvärld (Kvale, 1997). Intervjun kan beskrivas som fokuserad då den behandlar bestämda teman samtidigt som den är öppen för nya dimensioner inom temat som kan belysas av den intervjuade (Kruuse, 1998). Möjligheter att följa upp svar och ställa följdfrågor tillhör intervjuens fördelar. Intervjun som metod lämpar sig även vid komplicerade ämnen. Det finns två typer av kvalitativ intervju, den ostrukturerade och den semistrukturerade. Den ostrukturerade intervjun medför olika definitioner av fenomen och försvarar eller omöjliggör därmed jämförelse mellan individer. Den semistrukturerade intervjun är mer lämpad för att utgöra en grund för slutsatser. Semistrukturerade intervjuer var den intervjuform som användes i studien. En semistrukturerad intervju genomförs enligt en intervjuguide som rör vissa teman och som kan innefatta förslag till frågor (Kvale, 1997). För att underlätta databearbetningen är semistrukturerade intervjuer att föredra om antalet intervjuade är relativt stort (Lantz, 1993). Samband mellan begrepp blir möjliga att finna och jämförelser går att göra.

Intervjuer

Intervjuerna genomfördes med hjälp av en intervjuguide som arbetats fram utifrån relevanta rapporter och litteratur. Intervjuguiden var indelad i fem olika områden med ett antal frågor inom varje område i sådan omfattning att intervjuerna som längst skulle ta en timme. Först gjordes tre pilotintervjuer, därefter omarbetades intervjuguiden och ytterligare en pilotintervju gjordes innan den slutliga versionen var färdigställd. Intervjupersonerna var tre gymnasister och en nybliven student. Den färdigställda intervjuguiden bestod av fem områden.

1. Ungdomars syn på skolarbete: Detta område avsåg att fånga in den enskilda elevens förhållningssätt till sitt skolarbete med fokus på bl a val av utbildning, ambitionsnivå och motivation.

2. Ungdomars upplevelse av skolrelaterad stress: Syftet med detta område var att undersöka de intervjuade ungdomarnas upplevelse av den eventuella skolrelaterade stressen.

3. Individfaktorer: Detta område syftade till att fånga in elevens syn på sin förmåga i skolarbetet samt undersöka hantering av medgång och motgång.

4. Faktorer knutna till ungdomars omgivning: Detta område skulle undersöka hur ungdomarna upplevde att deras bakgrund och omgivning påverkade deras förhållningssätt till skolarbete.

5. Genusperspektiv: Området syftade till att fånga ungdomarnas tankar och funderingar kring varför tjejer har fler stressrelaterade symtom samt högre betyg än killar. Även tankar om eventuella normer för hur man som tjej respektive kille ska förhålla sig till sitt skolarbete skulle undersökas. För fullständig intervjuguide, se bilaga B.

Samtliga intervjuer genomfördes på skoltid, på håltimmar alternativt under lektionstid i januari och februari månad 2008. Platsen för intervjuerna var bokade grupprum och salar på den aktuella skolan. Deltagarna intervjuades en och en, fördelningen av intervjuerna mellan författarna var jämn, elva respektive nio intervjuer var. Alla intervjuer spelades in digitalt med hjälp av minidisc eller mp3-spelare. Innan intervjuerna påbörjades informerades om undersökningens syfte, konfidentialitet och om hur materialet skulle hanteras. Efter avslutad intervju ställdes frågan hur intervjun upplevts. Deltagaren informerades om att denne kunde vända sig till skolans kurator för att få stöd och hjälp med eventuella problem om sådana aktualiserats under intervjun.

Intervjuare

Intervjuerna genomfördes av uppsatsförfattarna, två snart färdigutbildade psykologer. Författarna är båda tjejer, 25 och 28 år gamla. En av dem är första generationens invandrare, den andra har en invandrad förälder. Båda författarna har gått teoretiskt program på gymnasiet, den ena läste samhällsvetenskapligt program och den andra läste naturvetenskapligt program. Utöver sina erfarenheter av samtal från klientarbetet under utbildningen hade författarna gemensamt med sig lärdomar av tidigare arbete med barn och unga in i intervjuandet.

Urvalsförfarande

Ett kvalitativt representativt urval kan nås genom att handplocka de deltagare som kan bidra med den bästa informationen (Langemar, 2008). Med hjälp av statistik från en skolmyndighet i den aktuella staden valdes den gymnasieskola där studien genomfördes (Arbsjö-Göransson & Paulin-Rosell, 2007). Skolan valdes utifrån elevernas behov av stöd men främst utifrån deras meritvärden, en poängsumma beräknad på de sexton bästa ämnesbetygen från grundskolan (Skolverket, 2005). De kriterier som utgjorde grunden för val av skola var således elevernas prestationsnivå, men även att det var en kommunal gymnasieskola i en större tätort med både samhälls- och naturvetenskapliga programmet då dessa är de två största teoretiska programmen i Sverige (Skolverket, 2007). Ytterligare en anledning till att dessa program valdes var att studier visat att elever på yrkesförberedande program inte upplever skolrelaterad stress i lika stor utsträckning som elever på teoretiska program (SOU 2006:77). Den valda skolans rektor kontaktades via telefon och ett informationsbrev skickades via e-post, se bilaga A. Efter rektorns godkännande kontaktades även skolans kurator så att ett samarbete vid behov skulle vara möjligt. Uppsatsidén presenterades sedan i ett flertal klasser på skolan med hjälp av en kontaktperson. Kontaktpersonen bidrog även med val av lämpliga klasser. Eftersom en kvalitativ representativitet, ett rikt och varierat material, eftersträvades gjordes medvetet specifika urval. Detta kan vara bra då det som studeras ska förekomma rikligt i materialet (Langemar, 2008). Högpresterande klasser på en skola med högpresterande elever valdes således för att nå tillräcklig information för studiens syfte. Ungdomarna fick sedan själva anmäla sitt intresse till intervjun, vilket var frivilligt. Det sammanlagda urvalsförfarandet var sålunda en kombination av handplockat urval och tillgänglighetsurval. Samtliga intervjupersoner tog emot ett informationsbrev som de under 18 år uppmanades att delge sina målsmän. De kriterier som låg till grund för valen av intervjupersoner var att de skulle gå sitt andra eller tredje år på gymnasiet för att ha kommit in i studierna. Vidare intervjuades enbart ungdomar vid samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga programmen. Då studien syftade till att undersöka förhållningssätt till skolprestation ur ett genusperspektiv eftersträvades en jämn könsfördelning i anmälningarna. Fler anmälningar till intervjuer inkom än vad som fanns möjlighet att genomföra. Det slutliga antalet genomförda intervjuer var relaterat till de tidsramar som stod till förfogande och med hänsyn till studiens omfattning.

Deltagare

Underlaget till denna studie bygger på material från intervjuer med tjugo gymnasieungdomar, samtliga från en skola i en storstad i södra Sverige. Gymnasieungdomarna studerade vid teoretiska program. Tio av dem läste samhällsvetenskapliga programmet, de andra tio läste naturvetenskapliga programmet. Inom dessa program var det flera av ungdomarna som läste specialinriktningar. En jämn könsfördelning fanns bland de intervjuade, således intervjuades fem tjejer och fem killar inom respektive utbildningsprogram. Intervjuer genomfördes med elever i de två sista årskurserna. Gymnasieungdomarnas ålder varierade mellan 17 och 19 år. Sex av de intervjuade ungdomarna hade annan etnisk bakgrund än enbart svensk. Drygt hälften av gymnasieungdomarna, 13 stycken, tillhörde mellanskiktet. Sju kom från arbetarklassförhållanden. Inom samtliga intervjugrupper, samhälls- och naturtjejer och samhälls- och naturkillar, fanns ungdomar av olika etnisk bakgrund och ungdomar från de olika sociala skikten representerade.

Transkribering och genomlysning

De tjugo intervjuerna varierade i längd mellan 29 och 66 minuter. Intervjuerna genomlyssnades och transkriberades till text av respektive intervjuare. Ljudmaterialet transkriberades i stort ordagrant. Efter transkriberingen bytte författarna ljud och textmaterial med varandra och lyssnade igenom samt läste materialet i sin helhet. Syftet med detta var att göra en bedömartriangulering så att ingen relevant information skulle gå förlorad (Langemar, 2008). Samtidigt var detta ett sätt att få insyn i de andra intervjuerna. Slutligen redigerades identifierande uttalanden så att igenkänning av intervjupersonerna inte skulle vara möjlig.

Analys

Analysen i undersökningen var av tematisk karaktär. I en tematisk analys struktureras data utifrån teman som antingen är bestämda på förhand eller som växer fram under analysarbetet (Langemar, 2008). Ofta görs en kombination av de båda sätten men principen gäller att ju mer specifik frågeställning och strukturerad intervju desto fler förutbestämda teman och ju mer öppen frågeställning och ostrukturerad intervju desto fler framväxande teman. I den aktuella undersökningen genomfördes halvstrukturerade intervjuer vilket resulterade i att de framväxande

teman till stor del var kopplade till de förutbestämda frågeområdena. Även en del nya teman växte fram.

Analysarbetet gjordes i olika steg utifrån Hayes (2000) tematiseringsmetod. Den tematiska analysen görs på följande sätt. 1. Materialet transkriberas och läses i sin helhet tills man fått en bra överblick. 2. Man går igenom texten och markerar det som är relevant för frågeställningen och antecknar eventuella nyckelord. 3. Citaten sorteras utifrån preliminära teman. 4. Sedan tar man ett tema i taget och går igenom hela texten för att söka efter ytterligare citat som hör till respektive tema. 5. Slutligen görs en definitiv benämning av teman. 6. Sist sammanfattas varje tema med egna ord och de citat som bäst belyser innehållet väljs ut.

Analysen i den aktuella undersökningen genomfördes i fem steg med en strävan att följa Hayes modell (ibid). Det första steget var genomlysning och läsning av materialet i sin helhet. Därefter markerades i texten meningsfulla enheter som låg inom ramen för frågeställningarna, under tiden antecknades nyckelord för enheterna och eventuella mönster som identifierades. Därefter markerades varje enhet utifrån vilken frågeställning den hörde hemma i och sorterades in i denna. Detta gjorde författarna separat, var för sig. Sedan jämfördes markeringarna och sorteringen för att på så sätt erhålla viss bedömartriangulering (Langemar, 2008). Detta är en form av kvalitetsgranskning, ett sätt att se om flera personer kommer fram till samma resultat. När samtliga enheter var sorterade under frågeställningarna sågs materialet över för att hitta teman inom respektive frågeställning. Enheterna sorterades denna gång in i de olika teman som vuxit fram och representativa citat valdes därur. Analysen resulterade i ett antal olika teman under varje frågeställning där varje tema sammanfattades i form av en kortare introduktion och sedan belystes med ett par olika citat.

Etiska ställningstaganden

Genom hela undersökningen har hänsyn tagits till de forskningsetiska principerna som Vetenskapsrådet (2002) fastställt. Ett informationsbrev delades ut till samtliga ungdomar som anmälde intresse att delta i studien. Detta informationsbrev innehöll bl a undersökningens övergripande syfte, information om att deltagande byggde på frivillighet och kontaktppgifter till författarna och handledaren, se bilaga C. Ungdomarna fick också muntlig information om undersökningens syfte samt exempel på frågor som skulle ställas. De informerades om att deltagande var frivilligt och att de när som helst kunde avbryta deltagandet om de så önskade

vilket innebar att informationskravet uppfylldes. Ungdomarna informerades om att konfidentialitet skulle gälla genom hela undersökningen så att uttalanden inte skulle kunna identifieras och kopplas till någon enskild person samt att materialet i enlighet med nyttjandepincipen endast skulle användas för den aktuella studien.

RESULTAT

Resultaten utgörs av ungdomarnas intervju svar. Ur dessa har olika teman vuxit fram, vilka redovisas under vederbörlig frågeställning. Varje tema inleds med en referensram och illustreras sedan med representativa citat från intervjuerna. Kvaless (1997) ”riktlinjer för rapportering av intervju citat” (s. 240-241) har följts.

1. Hur ser tjejer och killar på skolprestation? Hur förhåller de sig till den? Vilka känslor och psykologiska motiv är kopplade till detta?

Svaren på den första frågeställning bildade sju olika teman. De första tre teman handlade om ungdomarna själva, deras inställning, mål och ambitioner samt om de var nöjda med sina skolprestationer. I det fjärde temat hamnade fokus på jämförelser och konsekvenserna av dem. Det femte temat var identitet, det sjätte berörde mående. Framtid och valmöjligheter utgjorde det sista temat.

Inställning till skolarbete. Detta tema kom att innehålla svaren på de intervjuade ungdomarnas allmänna inställning till skolarbete. Inställningen till skolarbete varierade bland både killar och tjejer men resultaten visade att det fanns en skillnad mellan grupperna i intresse, motivation och hur skolan prioriterades. Tjejerna uttalade sig mer positivt om skolarbetet med avseende på intresse för lärande och motivation. En del av tjejerna sa dessutom att skolan hade högsta prioritet för dem. Några av killarna uttalade intresse för skolan och lärande men som grupp verkade killarna mindre intresserade av och motiverade till skolarbete. Ingen av killarna sa att skolan hade högsta prioritet för dem, en del sa däremot det motsatta, att skolan inte var det viktigaste för dem. En del av killarna uttalade en tydlig brist på motivation medan ingen av tjejerna gjorde detta.

Tjej:

”/.../när jag var lite yngre kände jag så ` -Ah, pallar inte ´ men nu har det ändå kommit till liksom att ` -Shit, nu måste jag verkligen ta tag i det här ´ för det är ändå detta det handlar om, skolan är liksom det viktigaste.”

”Jag tycker det är jätte viktigt, för min egen del, inte för någon annans./.../jag vill lära mig/.../jag är alltid förberedd/.../”

Kille:

”Alltså jag har alltid tyckt att skolan är väldigt så, den är rolig, intressant. Jag har aldrig känt att det är tråkigt att gå i skolan så att det är väl mycket det som har gjort att jag har tyckt om läxorna och tyckt om alla prov och så för att jag känner att man lär sig någonting av det och för att jag vet att gör jag det här så har jag nytta av det senare. Det är nog det som fått mig till att sköta skolan på nåt vis.”

I den grupp tjejer och killar som uttalade sig mindre positivt om skolan fanns det även här en skillnad mellan könen. Killarna hade en mer oberörd attityd än tjejerna då de inte tyckte skolan var så viktig eller intressant.

Tjejer:

”Det är tråkigt men, skolan måste ju gå först ändå.”

”/.../i grundskolan i högstadiet då var jag mycket tuffare och jag satsade jättemycket på skolan, men tröttade ut mig totalt så nu har jag liksom mer tagit det lugnt och det går ändå hyfsat även om jag inte tar det så allvarligt.”

Killar:

”Jag tar inte det så jätteallvarligt. Om det är något som jag vill göra så gör jag det jättenoggrant, men alltså, inte så jättenoggrant, jag klarar mig ändå i skolan ju./.../Så jag tar det väl lite lugnt i skolan medan andra är så jättehysteriska./.../alltså jag tycker inte att skolan är det viktigaste som finns.”

”/.../det är en enorm sporre om jag kan finna något som helst intresse i det [skolarbete]. Om jag tycker att något är riktigt tråkigt som naturkunskap till exempel, då går det ju rent utför, det går inte att hålla koncentrationen uppe på lektioner, och det går inte att försöka läsa på det där hemma/.../”

Mål, ambitioner och motivation. Det andra temat rörde ungdomarnas mål, ambitioner och motivation i skolarbetet. Både killarna och tjejerna talade om betyg och lärande inom detta tema. Lärande med avseende på att ha med sig något när man slutar gymnasiet. Tjejerna verkade överlag ha högre mål och ambitioner än killarna. De beskrev att de försöker lära sig så mycket som möjligt och satsa högt. Att satsa högt kunde bland annat vara en strategi för att få så bra betyg som möjligt, de menade också att ju högre man satsade desto högre kunde man nå. Killarna talade mer om att de var nöjda om de bara försökte och hade inställningen att låta det gå som det går.

Tjejer:

”Har man höga mål så tror jag att man når högre också. Satsar man på ett G så får man väl ett G, satsar man på ett VG så kanske man når upp dit men jag tror verkligen att satsar man högt så får man ut mer av det tror jag.”

”Alltså målet är att bli så duktig som möjligt, försöka få ut så mycket som möjligt av det, inte bara vad gäller betygen trots att det ändå väger ganska mycket men just att försöka verkligen, så att man har med sig något när man kommer ut härifrån/.../ ”

Kille:

”Men nu känner jag att jag måste plugga för att kunna, kunna liksom hålla uppe med de andra och med var jag vill vara och jag vill vara där runt VG, MVG. Det är liksom mina ambitioner.”

Skillnaden utgjordes av killar som hade en mer oberörd inställning och mindre motivation. De talade också om lärande, att vara nöjd om man lärt sig något oavsett vilket betyg det gav.

Killar:

”Betygshetsen är väl ganska så extrem, det är väl verkligen `Fixa ditt betyg annars går det åt h-vete med dig!’ känner man lite så från skolan/.../ Det är mycket press så att `Fixa det nu annars funkar det inte!’/.../men stress vet jag inte./.../jag har alltid haft en ganska avslappnad inställning, det blir hur det blir, mer kan man inte göra.”

”Jag försöker att leva efter att göra så lite som möjligt för att få så mycket som möjligt./.../Jag har väldigt lätt för att memorera saker under korta tidsperioder. Och som skolan ser ut idag så är det det bästa sättet att ta sig fram på.”

Att vara nöjd med sina prestationer. Ett annat tema som växte fram var svaren på om de var nöjda med sina skolprestationer. Många nämnde att de var nöjda med sina skolprestationer men kände att de skulle kunnat pluggat mer än vad de gjort. Likheterna och skillnaderna mellan killarna och tjejerna var inte helt tydliga men det fanns en antydning till att killarna i större utsträckning än tjejerna uttalade att de var nöjda med sig själva och sina prestationer.

Tjejer:

”Ja, självklart tycker jag det. Men sen när man ser alla snitt för högskola och såhär/.../Så då känner man ju inte sig så nöjd eller att man är så duktig.”

”Ofta försöker jag tänka så att jag gjorde så gott jag kunde, men så vet man ju innerst inne att ibland kanske man inte har gjort vad man kunde, man kunde ha pluggat mer.”

Kille:

”Jag känner inte att jag är duktig sådär./.../jag vet inte ens hur jag klarar det jag klarar/.../”

De som var nöjda med sina skolprestationer uttryckte sig på följande sätt.

Tjej:

”Ja, absolut./.../det känns som att jag har rätt gott självförtroende och jag vet liksom vem jag är och hur jag ska förhålla mig till mig själv/.../”

Kille:

”/.../så jag känner mig ändå så att jag har så pass gott självförtroende att jag inte får den prestationsångesten att måste liksom prestera hela tiden.”

Jämförelsen med andra. Nästan samtliga intervjuade beskrev att de jämförde sina prestationer med andras. För de flesta fungerade detta som motivation för att höja de egna prestationerna. Genom jämförelsen med andra anpassade ungdomarna sitt sätt att studera till hur de uppfattade att andra gjorde.

Tjejer:

”/.../nu så tänker jag ´-Vad kul för dom´, men samtidigt såhär ´-Klarade dom det så klarar jag det´, men man kommer aldrig ifrån att man jämför sig, det gör man alltid, det sporrar mig absolut.”

”Jag tror det får mej att vilja uppnå bra resultat, jag är väl lite tävlingsinriktad. Så för mej är det nog positivt att jag jämför mig med andra, för att det motiverar en lite att fortsätta.”

Kille:

”Jag är ju, tävlingsinriktad är kanske fel ord, men jag ser en glädje i att vara bättre än andra. Någon slags narcissism antar jag. Det kan vara ganska underhållande, särskilt när man har läst så lite, så blir det ändå nån slags kick av att man lyckats prestera så bra, och kanske bättre än de som läst mer, ´-Åh, det här var riktigt kul, jag kan visa dom´.”

Ett fåtal tjejer och killar beskrev dock att jämförelsen innebar en press för dem och att det gjorde att de tvivlade på sin förmåga och att det skulle vara bättre om de lät bli att jämföra sig.

Tjej:

”Just eftersom att alla är så duktiga så känns det, så får man lite större press på sig gällande skolarbetet, man vill liksom inte vara sämst i klassen.”

Kille:

”Man borde inte jämföra sig alls, det är mycket dåligt./.../ När man jämför sig tvivlar man på sig själv.”

Identitet i skolprestationer. I detta tema var det ett flertal tjejer men endast en kille som beskrev att skolprestationerna var ett sätt att upprätthålla en bild av sig själv, både inför sig själv och andra. De beskrev hur de hade presterat bra under en längre tid i skolan och att de kände att de ville fortsätta att göra det för att leva upp till andras förväntningar. De gav intryck av att ha internaliserat omgivningens förväntningar och detta påverkade hur de agerade och hur de såg på sig själva. Att vara duktig i skolan var för dem en del av vilka de var.

Tjejer:

”/.../det är väl egentligen inte bara mina krav utan det har väl blivit omgivningens bild av mig/.../Så att upprätthålla nivån på betygen det är också på något sätt så jag upprätthåller bilden av mig själv, både inför mig själv och inför andra.”

”/.../på något sätt så pushar det väl mig till att försöka upprätthålla den här bilden även om jag känner att `-Öh, det hade varit jättetrevligt att göra det här arbetet lite halvdant´ så är det så någonstans i det undermedvetna känner jag att `-Men nej, det kan jag ju inte göra´, jag får göra det ordentligt för det är det folk förväntar sig av en.”

”/.../men det är väl det att man vill vara duktig och jag har liksom alltid haft höga ambitioner i skolan och alltid varit den som är ändå ganska duktig, så jag vill ju ändå fortfarande ha kvar det ryktet eller vad man ska säga/.../”

Kille:

”Det känns som om man har byggt upp en bild av sig själv/.../ Där [i hemtrakten] vet ju folk att jag var duktig och att det gick bra för mej så skulle jag, det är väl lite det jag känt att det är väl där pressen ligger, att jag själv har ställt till med det här. Dom vet vad jag kan och jag vill inte göra dom besvikna på nåt vis.”

Krav, press och mående. Temat krav, press och mående rörde hur skolarbetet påverkade ungdomarnas mående. Det framkom att både killar och tjejer upplevde både positiv press och negativ stress. Den negativa stressen var dock övervägande hos tjejerna. Tjejerna talade om att det främst var de själva som ställde krav på sig att prestera i skolan. Dessa krav beskrevs både vara en drivkraft men också en stressfaktor som kunde få dem att må dåligt. Ytterligare en orsak till stress och oro hos tjejerna var en rädsla för att inte förstå skolarbetet och de konsekvenser det skulle kunna få för betygen.

Tjejer:

”Det påverkar ju mej positivt för att jag får liksom ambitioner att göra någonting men samtidigt så påverkar det mej negativt med tanke på att jag har, man sätter ju upp väldigt höga krav för att nå dit man vill och dom kraven är kanske inte alltid så rimliga liksom jämförelsevis med hur man mår. För att det krävs väldigt mycket av en för att bli bra, ja vissa gånger så mår man sämre av att man har så himla höga krav på sig själv.”

”/.../ibland så blir det för mycket för mej, liksom jag pressar mej själv ganska hårt ibland för att det är just det här, det har aldrig gått dåligt. Jag väntar bara på den stora smällen liksom, att nu ska det gå dåligt. Och det är inte så kul alltid att gå runt med det, tänka på det.”

”Jag tror om jag ska vara helt ärlig att folk nog inte har lika stora förväntningar som jag har, eller kraven är nog inte lika höga i andras ögon som de är i mina ögon på mig själv. Jag tror det är jag själv som har högst krav och förväntningar/.../för jag har stark vilja att göra saker.”

Skillnaden utgjordes av en grupp killar som beskrev att de inte upplevde någon stress i samband med skolarbete. Några beskrev att de överhuvudtaget inte blev stressade, andra beskrev strategin att undvika stress genom att t ex inte göra alla uppgifter eller genom att ha inställningen att det inte hjälper att stressa upp sig.

Killar:

”Jag själv har väldigt svårt att bli stressad, enda gången jag är stressad är om jag känner att jag håller på att missa någonting viktigt, om jag vaknar för sent eller så men jag tror aldrig jag har blivit stressad i hela mitt liv inför ett prov eller för, av skolan i allmänhet/...”

”/.../jag tänker bara ´-Ta det lugnt, chilla´ man vinner ju ingenting på om man nu har ett prov på måndagen då har man det, man vinner ju ingenting på att stressa upp sig över det, ´-Åh nej så hemskt, jag har 20 000 läxor!´ men liksom ´-Gör dom inte då´. Det är ju ändå vad det är, då får man liksom göra vad man ska göra, eller skita i det och då behöver man inte gå och liksom stressa upp sig över sådant för det vinner man ingenting på. Det är mest så jag tänker.”

Den positiva pressen som både tjejer och killar beskrev fungerade som en drivkraft till att höja prestationerna för dem.

Tjej:

”/.../nu så känner jag aldrig att jag är sådär obehagligt stressad utan nu är stressen mer ett sätt att pusha mig själv och det blir liksom en drivkraft/.../så idag ser jag stressen som något positivt.”

Kille:

”Alltså det är ju så stress och press och krav gör ju att du presterar bättre. Det gör det ju. Det kände jag ju när jag hade väldigt mycket krav på mej. Då gjorde jag ju bättre ifrån mej/.../Men jag tror ju definitivt att en viss del av den här stressen i skolan är bra, för att om det inte finns några krav då finns det ju liksom ingen poäng i att göra någonting.”

När tjejerna och killarna uttalade sig om varandra och om sig själva som grupp i jämförelse med det andra könet så beskrev de att tjejerna var mer pressade och mer oroliga i samband med skolarbete. Killarna beskrevs ha en mer avslappnad attityd. Tjejer tycktes ha mer krav på sig än killar och det ansågs vara ett större nederlag för tjejer att få dåliga betyg.

Tjej:

”/.../oftast när man pratar med ens kompisar som är tjejer så är det väldigt så oro för skolan, och `Jag har prov där nu och hur ska det gå där`, väldigt så oroliga, stressade och mår inte bra på det sättet. Men när man hör killar så `Ja, jag har prov imorgon, spela roll`, det är lite mer den, att de bryr sig inte så mycket. Och sen kan väl ibland killarna få lika bra på ett betyg men dom har inte behövt oroa sig på samma sätt och då behöver dom ju inte känna av stressen och på så sätt mår dom ju bra.”

Killar:

”Jag är ganska övertygad om att tjejer har mycket mer prestationsångest än vad killar har, jag är faktiskt helt övertygad om det. De har mycket högre krav på både sig själva tycker jag.”

”De flesta killarna har nog en ganska mycket mindre pressad verklighet än vad tjejer har. Jag tror inte att det ställs lika mycket krav på dom. Därför skulle det då bli att de tycker att det kan vara lite mer överkomligt om man får lite halvtaskiga betyg, det är lugnt, medan tjejer då tycker att `Oh, shit, det här är personlig förlust, det här måste jag åtgärda och jag måste klara det här!`. Nu är det här kanske inte generellt, eller alla, men en majoritet tror jag känner så.”

Framtid och valmöjligheter. När ungdomarna talade om framtiden och sina valmöjligheter framkom ett tydligt mönster i att de ungdomar, oavsett om det var killar eller tjejer, som kopplade ihop skolarbetet på gymnasiet med sina framtidsmöjligheter upplevde mer stress och press. Det var betydligt fler tjejer som pratade om framtiden, att de ville ha många valmöjligheter, hög levnadsstandard och skolarbetets betydelse för att kunna uppnå detta. De gjorde en tydlig koppling mellan gymnasiebetygen och framtiden. En princip som de talade om var att ju bättre betyg man fick desto bättre framtidsmöjligheter hade man. En del av killarna hade också denna syn på skolarbete och framtid. Några killar hade en mer oberörd inställning till framtiden.

Tjejer:

”Ja, jag tänker att ju bättre betyg man har desto större valmöjlighet har man när man väl kommer ifrån gymnasiet och eftersom jag inte är säker på vad jag vill göra så genom att få så bra betyg som möjligt öppnar jag så många dörrar som möjligt.”

”Så det är väl att kunna ha en bra framtid och ha ett säkert stort hus, många barn, kunna försörja dem på ett bra sätt alltså. Det här att betygen kommer senare att visa sig i lön och till ett jobb man trivs med och ett jobb man vill ha/.../en länk till framtiden skulle man kunna säga.”

Kille:

”Alltså, stressen finns där och pressen finns där. Ingen vill ju vara en i mängden egentligen. Alla vill ju på något sätt sticka ut. Alla har ju sina drömmar, för att kunna förverkliga sina drömmar så måste man ha pengar, ett jobb. Det finns många saker som man måste uppnå. Den pressen är ju enorm, liksom det handlar ju om att få ett bättre liv. Liksom att kunna ha det liv som man vill ha. Och om man då inte känner att man klarar av det, som till exempel om man tycker att skolan är så viktig och att den betyder så mycket, och om man känner att man inte klarar av det så är ju pressen enorm, alltså verkliga.”

En del av killarna fokuserade på nuläget och tänkte inte på framtiden i lika stor utsträckning.

Killar:

”/.../nu är ungdomen, nu har jag liksom den tiden i livet då ska man inte behöva stressa över vad man ska göra när man är 25-30 och så utan försöka liksom leva i stunden. Det är ju sjukt sorgligt att det är som det är, att de [tjejer] blir så stressade.”

”Ja, mina mål är väl att ha skoj samtidigt som jag får bra betyg och kunna ha tillräckligt med poäng för att komma in/.../var vet jag inte än/.../jag tänker ` -Den dagen den sorgen ‘.”

2. Kan tjejers och killars syn på och förhållningssätt till skolprestation ses ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv?

Ungdomarna förde spontant in tankar om likheter mellan sitt sätt att förhålla sig till skolarbete idag jämfört med hur det varit under uppväxten. Två teman utkristalliserades, uppväxt och mognad.

Uppväxt. Detta tema handlade om uppväxtens betydelse för hur tjejernas och killarnas syn på skolarbete formats. De beskrev hur tjejer och killar bemöts under uppväxten, att vuxna hade olika förväntningar på dem. De menade att man kräver mer av tjejerna och förväntar sig att de ska prestera högt medan killarna får en friare uppfostran som inte är lika kravfylld som tjejernas. Detta hade enligt dem betydelse för skillnaden mellan könen i förhållningssätt till skolarbete.

Tjej:

”Jag tror att det grundas rätt tidigt det där, att det är liksom just det här hur vi uppfostras, att tjejer liksom ´-Nej nej sitt ner och var tyst lilla du´ och vi ska vara så perfekta och nippertippiga och så men killar de får lite mer fria händer.”

Kille:

”Mina föräldrar har ju länge sagt till min storasyster ´-Vad ska du göra sen då?´. De har pratat väldigt mycket om framtidsplaner och sådant där, liksom byggt upp någonting, ´-Du måste prestera bra för att kunna klara dej i livet´. Medan de samtidigt inte alls har pratat lika mycket med mej om det här. De har gett mej väldigt mycket lösare tyglar att hantera. Och det tror jag kan vara stor del i familjelivet att tjejer får mer krav på sig, att det förväntas mer av tjejerna, att de ska leva upp till någonting.”

Mognad. Det andra temat inom frågeställningen var mognad. Här beskrev ungdomarna en skillnad i grad av mognad. Tjejerna ansågs vara mer mogna och vilja vara mer vuxna och detta sågs som en förklaring till varför de hade en mer ambitiös inställning till skolarbete. Flera killar uttryckte att det var jobbigt att bli vuxen och ta mer ansvar medan ingen av tjejerna sa något om detta.

Tjej:

”/.../det känns som att tjejer i denna åldern, de mognar lite mer och de vill vara lite mer fabulösa, de vill vara lite mer vuxna liksom och killar är mer, de har stannat lite på högstadiet vissa av dem tycker jag, när man kollar på killarna i klassen, de fattar kanske inte poängen med gymnasiet på samma sätt som vi gör, för vi känner oss vuxna men det gör inte de.”

Kille:

”Det sägs ju att tjejer är mycket mer mogna än vad vi är i den här åldern och jag är väl beredd att hålla med. Naturligtvis inte alla, naturligtvis finns det killar som är mer mogna än vad många tjejer är, men i stort är det nog så att tjejer är kanske mer förberedda och mer mogna för `det vuxna´ tror jag faktiskt/.../”

3. Är förhållningssättet till skolprestation ett sätt att göra kön idag? Är att vara duktig ett sätt att göra kön för tjejer? Är att visa sig oberörd ett sätt att göra kön för killar?

Från intervjupersonernas svar växte fem teman fram inom denna frågeställning. De fyra första berörde hur ungdomarna inte bara kände igen de sociala normerna kring skolprestation utan även hur de förhöll sig till dem både uttalat och outtalat. Fokus låg på ungdomarnas betraktelser av hur man ska och bör prestera i skolan som kille och som tjej samt på upplevelser av att passa in och vara någon genom att följa normerna och prestera på rätt sätt. I fokus för det femte temat stod den bild som ungdomarna hade kring jämställdheten på arbetsmarknaden och hur det kommer att vara när de själva ska träda in på den. Centralt för detta tema var de upplevda krav och ansträngningar som tjejerna ansågs stå inför för att kunna lyckas i arbetslivet.

Ambition, perfektion och skitsamma-attityd. Ur de intervjuades svar trädde en tydlig bild fram av hur man skulle förhålla sig till skolarbete. Ungdomarna upplevde skillnader i hur könen skulle förhålla sig till skolprestation. Det var bara två av de intervjuade ungdomarna som inte ville kännas vid någon norm rörande förhållningssätt till skolprestation för könen, men även dessa ungdomar kunde precis som de andra ge beskrivningar av hur det egna och det andra könet uppträdde i relation till skolprestation. Centralt för detta tema var hur tjejerna beskrevs som drivna av ambition, prestationsvillighet och perfektionism medan killarna tillskrevs en skitsamma-attityd och inställningen att det kommer att lösa sig. Samstämmigheten i beskrivningarna var stor mellan de båda könen.

Tjejer:

”Alltså det är väl mer att tjejer ska alltid vara ordentliga och de ska bry sig om skolan, ska göra arbetena, ska ta det på allvar medan killar kan mer skojja bort det och ja att de inte tar det lika seriöst.”

”/.../killar har en helt annan attityd än vad tjejer har, dom har liksom lite mer den här `skitsamma-attityden`/.../”

Killar:

”/.../jag tror att killar har mer slapp inställning till det hela ändå tror jag, absolut inte alla men den största delen tar det lite mer för vad det är och det får lite gå som det går och man är förberedd och så men inte på samma allvar som tjejer. Killar kanske tar det på allvar och tjejerna kanske tar det för mycket på allvar/.../”

”Jag tror att tjejer är mer perfektionister än killar. De ska liksom fixa allt och dona med allt och allt ska vara perfekt liksom. Medans killar, de ser nog lite mer helheten än detaljerna på ett sätt liksom.”

De uttalade normerna. Ett tema som framkom i ungdomarnas svar var de förväntade beteenden som fanns för tjejer och för killar i förhållande till skolprestation, uttalade normer. Ungdomarna gav en bild av normerna både genom att beskriva snacket kring dem och de handlingsutrymmen som de upplevde fanns. Både tjejerna och killarna kunde beskriva hur man skulle agera i förhållande till skolarbete om man var tjej respektive kille. Detta gjorde normerna uttalade i ungdomarnas värld. De kunde tydligt föreskriva hur man skulle förhålla sig till prestation i skolan beroende på kön och de kunde även identifiera möjliga följder av att bryta mot normerna. Bedömningen både av det egna och det andra könet var skarp och en klar bild växte fram kring vad som sågs som acceptabelt och inte. Killarna riskerade att bli kallade plughästar om de brydde sig för mycket om att prestera i skolan. Att vara plughäst betraktades som oattraktivt, så länge man inte kunde balansera det med ett socialt liv. Tjejer som ansågs bryta mot normerna genom att inte ta skolan på allvar, betraktades som konstiga, som någon man tyckte synd om och som gjort något fult.

Tjejer:

”/.../hade en tjej varit sådär slapp så hade det varit såhär men vad är det för fel på henne, det hade varit lite såhär ` -Shit vad hon är konstig´, men till killarna är det såhär ` -Ja ja men så är killar´ tänker man för de ska vara lite mer lufsig, de ska vara lite mer sådär avslappnade.”

”Det är lättare för killar att passa in om de inte tar så seriöst på skolan, tar man seriöst på skolan så blir man plugghäst och det vill väl ingen vara liksom.”

”Tjejerna tar det mycket mer seriöst än killarna som tar det med en klackspark, det gör inte många tjejer. /.../och sedan tror jag att det är lite så som jag också tänker att det är, inte fel men det är lite fult, eller vad man ska säga om en tjej har dåliga betyg. Det är mer accepterat att killar har dåliga betyg än att tjejer har dåliga betyg.”

Killar:

”Jag tror att tjejer blir mer bedömda också än vad killar blir, för att det är liksom mycket mer ok för en kille och liksom misslyckas lite grann sådär, men tjejer blir så pass bedömda/.../”

”/.../vi hade en tjej som fick dåligt på provet idag och hon har deppat hela dagen och f-n vad jag tycker synd om henne, om jag hade fått det så hade jag känt mig jättenere men kanske inte visat det, ja vi hade någon som fick jättedåligt, IG och han liksom skrattade och sådär, han känner sig självklart dålig men han skrattade /.../”

De uttalade normerna. Det tredje temat som aktualiserades i ungdomarnas berättelser var hur de upplevde normernas uppkomst och närvaro som något uttalat. De förmedlade en bild av att normerna bara fanns där, som oskrivna regler, samtidigt som de var medvetna om sitt eget deltagande i dem. Endast ett fåtal av ungdomarna förhöll sig kritiska till de uttalade normerna. Ett flertal av dem ställde sig ändå undrande till varför normerna såg ut som de gjorde och hur det kom sig att de själva var en del av dem. Centralt i temat blev den förklaring som ungdomarna gav av normerna som något omedvetet och naturligt, som något de växt in i utan att ha reflekterat kring det.

Tjej:

”Men det är väl lite så att det är så det ska vara fast än det inte står något skriven regel om det så här ska det gå till, så vet man innerst inne, för att det finns runtomkring en hela tiden, alltså man tänker inte på det medvetet utan det bara finns där inne.

Kille:

”/.../jag har gått in i en mall av hur andra människor eventuellt, sådana som jag ser upp till/.../just när det gäller skolarbetet, att följa rollen efter vad de andra gör, delvis, de andra killarna ja. Men det är liksom ingenting som jag har gjort sådär avsiktligt eller har stretat emot utan det har bara blivit så och nu trivs jag väldigt bra i den rollen så det känns ändå som att det är min roll även om jag har skapat den själv eller vad man ska säga.”

Att passa in. Under intervjuerna berättade ungdomarna om hur att följa normerna var ett sätt för dem att passa in och försöka vara rätt. Detta bildade ett tema som ligger nära de föregående teman som presenterats. I fokus för detta tema låg ansträngningarna och anpassningarna bakom att uppvisa det rätta beteendet, att passa in i normerna.

Tjej:

”/.../jag har väl alltid varit den snälla tjejen, tjejer ska vara snälla, artiga, trevliga och duktiga och det känns som att den ramen har jag alltid försökt att passa in i.”

En dimension inom detta tema växte fram under intervjuerna med killarna där ett flertal resonerade kring att de upplevde sig ha fler arenor att vara rätt och känna sig duktiga inom jämfört med tjejerna. De beskrev hur de inom områden som idrott, timjobb eller i umgängeskretsen kunde utmärka sig och känna sig duktiga och därför inte hade behov av att prestera i skolan på samma sätt som tjejerna. Dessa killar funderade kring om det var så att tjejernas sätt att prestera i skolan var ett sätt för dem att vara någon. Möjligheten för tjejerna att vara någon utan att prestera bra i skolan var enligt killarna begränsad.

Killar:

”/.../jag tror att det kan ha att göra med själva självkänslan och att de har svårt att få bekräftelse på att de är duktiga. /.../killar vill säkert också känna att de är bra fast de kanske gör det på andra sätt.”

”Jag vet inte vad tjejer brukar ha för intressen, vad de brukar göra på fritiden mer än, nu generaliserar jag men, att shoppa och umgås och att prestera i skolan, men jag vet inte. Vi killar har väl, jag vet inte, vi har väl en del grejer som vi kan bevisa på något sätt att vi är duktiga på, ja på någonting.”

Jämställdheten på arbetsmarknaden. I ungdomarnas resonemang kring pressen att prestera i skolan framkom ett tema om föreställningar av hur jämställdheten på dagens arbetsmarknad låg till grund för tjejernas höga ambitionsnivå och de krav som de upplevde i skolan. Både killar och tjejer beskrev hur dagens politik och den bild de fått förmedlad från media rörande den skeva jämställdheten på arbetsmarknaden inverkade på tjejernas syn på framtida möjligheter. En medvetenhet om ojämställdheten och mäns fördelar låg till grund för resonemanget att tjejer måste prestera och kämpa i skolan för att kunna komma in och nå långt i arbetslivet. Uppfattningen att tjejer måste visa och bevisa sin kompetens i skolan för att kunna ta plats på arbetsmarknaden delades av de intervjuade tjejerna och killarna.

Tjejer:

”/.../tjejer känner att ` -Men shit jag måste liksom ha så bra betyg som möjligt för att liksom kunna slå mig in på arbetsmarknaden och ta min plats bland männen´ medan killarna de har inte det problemet för att de ligger överst i samhällskedjan eller vad man ska säga.”

”/.../man hör ju på nyheterna hela tiden att mannen tjänar bättre än kvinnan även om kvinnan har bättre utbildning så känner de väl en viss press där, ` -Jag måste prestera bra om jag vill bli chef istället för att någon man som har lägre utbildning än mig ska bli chef alltså att jag ska alltid prestera på topp för att bli rättvist bedömd´, så kan det väl också vara, för man har hört en del av det på tv, att männen ofta får chefspositioner, oftare än kvinnor får det.”

Kille:

”Jag tror att det beror på att det ställs krav i vårt samhälle på just tjejerna, det är någon slags misstro och att tjejerna måste bevisa sig att de visst kan, det är inte bara killar som kan. Jag tror fortfarande den bilden lever vidare och att det fortfarande handlar om att bevisa.”

4. Hur inverkar ungdomars klass- och etnicitetsbakgrund på deras förhållningssätt till skolprestation?

Med utgångspunkt i intervjupersonernas svar samt med hänsyn till information rörande de intervjuades klass- och etnicitetsbakgrund som samlades in i samband med intervjuerna har olika teman trätt fram. Dessa teman rörde föräldrarnas utbildning och yrkesval, de krav och förväntningar som ungdomarna upplevde från sina föräldrar och sin nära omgivning samt hur ungdomarna såg sig påverkade av de värderingar som fanns i den egna familjen rörande lärande och att prestera i skolan. Centralt i dessa teman var hur ungdomarna, oavsett klass- eller etnicitetsbakgrund, påverkades och motiverades av omgivningens ställningstaganden och erfarenheter av prestation.

Föräldrarnas utbildning och yrke. Samtliga ungdomar kunde föra resonemang kring hur de ansåg att deras bakgrund inverkat på deras förhållningssätt till att prestera i skolan. Ett tema växte fram kring betydelsen av föräldrars yrke och utbildningsbakgrund för hur man motiveras att prestera i skolan. Denna direkta koppling mellan uppfattningen om föräldrars ambitionsnivå och den egna ambitionen att prestera i skolan gjordes enbart av tjejer. De beskrev hur föräldrarnas yrkesval, ambition och nuvarande jobb varit något som legat till grund för hur de själva förhöll sig till skolan. Tjejerna som gjorde denna koppling var av olika klassbakgrund men samtliga gav en bild av att föräldrarnas utbildningsnivå och yrke var sporrande och motiverande för dem för att fortsätta prestera och sätta värde på skolan. Att vilja arbeta med något utmanande, att komma längre än sina föräldrar och att tjäna mer pengar än dem var det som flera av tjejerna med arbetarklassbakgrund beskrev som motiverande. Tjejerna uppväxta i mellanskiktet gav en bild av hur föräldrarnas ambitioner fått dem att betrakta skolan som något av vikt och värt att satsa på.

Tjej, mellanskikt:

”/.../mina föräldrar och så, så spelar det nog ganska så stor roll för hade dom inte haft ambitioner och gjort något av sina liv så hade jag nog kanske inte heller gjort någonting direkt, det kom ju väldigt mycket, ända sedan jag var liten att man vill göra någonting, att skolan är någonting som man ska satsa på.”

Tjej, arbetarklass:

”Alltså eftersom båda mina föräldrar bara har gymnasiebakgrund så kanske jag egentligen enligt den bakgrunden skulle vara lite mer såhär avslappnad och inte bry mig lika mycket. Men det kanske också är det som gör att jag har mer ambition än vad de hade, att jag verkligen vill bli bättre, vill tjäna mer pengar än vad dom gör.”

Föräldrarnas krav och förväntningar. Oavsett klass- och etnicitetsbakgrund beskrev ungdomarna upplevelser av föräldrarnas förväntningar och krav, beskrivningar som kom att utgöra ett tema. Det framträdde en bild av förväntningar från föräldrar och släkt. Föräldrarna till de intervjuade ville att deras barn skulle studera, vara duktiga och bli framgångsrika. Kvaliteten i förväntningarna var dock olika mellan könen. Tjejerna beskrev positiva men kravfyllda förväntningar.

Tjejer:

”/.../självklart har ens föräldrar alltid krav på en att man ska ändå lyckas och såhär men sådana krav är alltid bra för att rycka upp en att `Ja, det ska gå bra för mej’.”

”/.../jag är den som är duktig i skolan och då vill jag ju fortsätta att vara det. Mamma och pappa blir väldigt nöjda över mig och säger sådant till människor.”

De förväntningar killarna beskrev hade mer karaktären av uppbackning. Killarna kände att de hade föräldrarnas förtroende och att deras mående värderades högre än prestationerna.

Killar:

”Mina föräldrar har alltid sagt att så länge jag trivs är de glada för min skull och att dom stöttar mej när det gäller vad som helst. Vad jag än gör så är de bakom mej känns det som och det är klart att det ger mig lite trygghet och då mår man bra när ens föräldrar är så mot en, att man känner att de tycker om en och så.”

”/.../det är en sådan stor icke-stressfaktor att kunna ha den bakgrunden och det stödet så att man unnar sig själv att må lite bra/.../”

”/.../mina föräldrar som ja, de litar på mej och det har de all anledning för att göra också. De tror på mej alltid och vet vad jag kan. Jag tänkte bara att, jag behöver inte bevisa för dom att jag är liksom att jag kan saker och ting för det vet de redan.”

Skillnader i bilden av föräldrarnas krav kopplat till ungdomarnas klass- och etnicitetsbakgrund framträdde först i samband med upplevelsen av pressen och förväntningarna som något negativt, en del av de negativa kraven. Att fortsätta prestera i skolan och upprätthålla bilden av sig själv som duktig togs främst upp av tjejer med arbetarklassbakgrund och av killar från mellanskiktet med invandrarbakgrund. Gemensamt för dem var hur de inte ville göra föräldrar, släkt och vänner besvikna och därför fortsatte att satsa på skolan.

Tjej, arbetarklass, svensk bakgrund:

”/.../alla blir ju glada runtomkring en när man får bra betyg och man vill ju liksom, jag har alltid varit duktig och alla vet om det så att det känns som att jag vill fortsätta göra det så att jag inte gör dem besvikna. /.../det är väl min familj, ofta min mamma, som tycker att jag borde satsa mer och så.”

Kille, mellanskikt, invandrarbakgrund:

”/.../förväntningarna hemifrån från släkten och det där. Jag har en bror som också läst vidare och det har alltid varit han och jag som är duktigast i släkten, det är vi som har läst vidare, ingen annan, de har hoppat av skolan/.../det är kanske inte så stort, det har jag skapat själv ju i och för sig/.../”

Både killar och tjejer från mellanskiktet samt killar från arbetarklassen beskrev att de upplevt negativa krav. Det som skilde dessa ungdomar från de ovan beskrivna var många av dem hade diskuterat kraven med sina föräldrar. I samtalen med föräldrarna, eller på egen hand, drog ungdomarna slutsatsen att kraven snarare kom från dem själva än från föräldrarna. Skillnaden mellan grupperna var således att tjejerna med arbetarklassbakgrund och killarna från mellanskiktet med invandrarbakgrund upplevde kraven mer som utifrån kommande och som något negativt. Tjejerna från mellanskiktet och killarna från arbetarklass och mellanskikt upplevde kraven som inifrån kommande.

Tjej, mellanskikt, svensk bakgrund:

”/.../det har inte funnits en press på mig att jag ska vara duktig jämt men jag kan nog nu i efterhand känna att jag har känt att det funnits, alltså jag har inbillat mig, men sedan när jag har pratat med mina föräldrar så har jag insett att pressen finns ju inte där utan det är någonting jag har skapat själv, alltså jag ville lägga över mina ambitioner på någonting annat än att det faktiskt kom från mig själv.”

Kille, mellanskikt, svensk bakgrund:

”Under just den perioden när jag inte var särskilt öppen med mina föräldrar så kände jag att deras krav liksom låg i bakgrunden hela tiden, som någon slags gaffel och tvingade mej, ´ - Jag måste ju prestera bra ´ och det stressade ju upp mig ganska ordentligt. Och när jag väl fick då dåliga betyg så var det ju ett väldigt nederlag för mej då och då kände jag ´ -Oh f-n också, nu har jag gjort dem besvikna ´. Men sen [efter samtal med föräldrar] så var det ju inte så och därför tänker jag inte så längre.”

Värderingsgrund i familjen. Temat om värderingsgrunden i familjen tog tidigt form i de intervjuades svar och angränsar till de två föregående teman. Ungdomarnas uppfattning av den egna familjens värderingar rörande skola och prestationer genomsyrade deras egna förhållningssätt och syn på skolprestation. Flertalet av ungdomarna beskrev den värderingsgrunden de ansåg sig komma ifrån och hur de menade att detta hade inverkat på dem. Ungdomarna från mellanskiktet beskrev att de ville bevara sina föräldrars värderingar rörande lärande och prestation i skolan som ett sätt upprätthålla sina föräldrars standard. De hade uppmuntrats till att lära, bli allmänbildade och göra likadant som sina föräldrar. Ungdomarna med

arbetarklassbakgrund beskrev däremot att de kände sig motiverade till att nå längre än sina föräldrar. Deras föräldrar beskrevs ha uppmuntrat dem till högre studier och att därmed inte följa i föräldrarnas spår.

Tjejer, mellanskikt:

”Klart det finns alltid i bakhuvudet motivationen hemifrån, alltså att jag har en tradition hemma att det är viktigt att lära sig, det är viktigt att kunna saker, framförallt är det viktigt att vara allmänbildad.”

”Jag är väl uppväxt med en viss standard och då vill man behålla den standarden/.../jag kan fortfarande känna att jag vill ha ett välbetalt arbete som jag trivs med just för att kunna vara både vara nöjd när jag kommer hem på kvällen och att kunna vara på gott humör men samtidigt också för att det ska finnas något i lönekuvertet där så att jag kan ge mina barn samma möjligheter, det är väldigt väldigt viktigt./.../men jag vet att det är många som säger ´-Men du vill väl inte leva som dina föräldrar´ och jag bara ´-Jo´.”

Tjej, arbetarklass:

”/.../mamma är arbetslös, hon har ingen utbildning och så, och man hör alltid det att ´-Du måste skaffa dig en utbildning så att allt går bra´ och då känner man sig motiverad och tänker ´-Jag måste ha en utbildning för att det ska gå bra för mig´.”

Kille, mellanskikt:

”/.../det är till viss del mina föräldrar, för de förväntar sig som akademiker och lite såhär blåblodiga, de förväntar sig att barnen ska läsa och bli någon slags högre arbetsställning än kanske vanligare yrken.”

Kille, arbetarklass:

”Pappa har alltid sagt ´-Gör inte samma misstag som jag gjorde´ så jag har känt att ´-Nej det ska jag inte göra´. Sen vet jag att nu när han ser att jag får bra betyg tror jag att jag gör honom glad, jag känner att då vet han att han kunde varit där jag är idag, lite så känner jag, så att för honom tror jag det betyder ganska mycket.”

SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

Sammanfattning

Syftet med studien var att ur ett genusperspektiv undersöka den psykiska (o)hälsan i relation till syn på och förhållningssätt till skolprestation hos en grupp gymnasieungdomar i Sverige idag. Detta har undersökts utifrån fyra frågeställningar. Sammanfattningsvis kan konstateras att svaren på den första frågeställningen belyste ungdomarnas syn på och förhållningssätt till skolprestation samt deras känslor och motiv kopplade till detta. Svaren visade att det fanns en skillnad mellan könen. Tjejerna hade en mer ambitiös inställning till skolprestation medan killarna hade en mer avslappnad syn. Gällande den andra frågeställningen kan resultaten belysas med traditionell utvecklingspsykologisk teori men bättre förstås utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Detta då svaren i den tredje frågeställningen visade att förhållningssättet till skolprestation handlade om att utifrån sociala normer och normskapande beteende göra kön. Att vara duktig var ett sätt att vara tjej. Att visa sig oberörd var ett sätt att vara kille. Oavsett klass- och etnicitetsbakgrund upplevde ungdomarna att deras bakgrund inverkat på deras förhållningssätt till skolprestation. Ungdomarnas respektive klassbakgrund influerade deras syn på skolprestation. Oavsett klass- och etnicitet var tjejerna som grupp mer ambitiöst inställda till skolprestation än killarna. Kön var således överordnat klass och etnicitet rörande syn på och förhållningssätt till skolprestation. Det sätt tjejerna och killarna såg på och förhöll sig till skolprestation inverkade på deras mående. Tjejernas situation var mer kravfylld vilket bidrog till stress. Killarna var överlag mer oberörda och därmed mindre stressade. Hur ungdomarna såg på och förhöll sig till skolprestation skulle således kunna bidra till att förstå den psykiska (o)hälsan hos unga i Sverige idag.

Resultaten belysta med teori och tidigare forskning

Sju teman växte fram inom svaren på den första frågeställningen. De första tre teman handlade om ungdomarna själva, deras inställning, mål och ambitioner samt om de var nöjda med sina skolprestationer. Det fjärde temat fokuserade jämförelser och konsekvenserna av dem. Det femte temat var identitet i skolprestation. De sista två teman berörde mående, framtiden och de valmöjligheter ungdomarna stod inför.

Resultaten från det första temat *Inställning till skolarbete* visade att det fanns en skillnad mellan könen i syn på och förhållningssätt till skolprestation. Tjejerna var intresserade, hade höga mål och ambitioner med skolarbetet. Som grupp verkade killarna ha en mer oberörd attityd. Denna bild förmedlades både när de talade om sig själva och om varandra. Björnsson (2005) konstaterar att kön har ett äkta samband med skolprestation. Skillnaden mellan könen i inställning till skolprestation torde vara en av förklaringsgrunderna till de betygsskillnader som finns mellan tjejer och killar på gymnasiet (Skolverket, 2006). Skillnaden i inställning och förhållningssätt som fanns bland ungdomarna i studien skulle kunna belysa den nordiska trenden att tjejer är överlägsna killar i sin skolprestation på samtliga områden såsom betyg, examinationsfrekvens och utbildningsdeltagande (Öhrn, 2002). Resultaten överensstämde också med den bild av unga ambitiösa tjejer som förts fram i dagspressen (Iverus, 2008; Karlsson, 2007; Wirén, 2008). Killarnas oberörda attityd var i linje med Björnssons (2005) tankar om hur det traditionellt stillsamma skolarbetet står i konflikt med uttryck för maskulinitet och därför kan göra det svårt för killar att värdera skolprestation högt.

En könsskillnad i ambitionsnivå och mål framträdde där tjejerna överlag verkade satsa högre än killarna. Tjejerna sa sig också vara mer stressade. I temat *Mål, ambitioner och motivation* fanns också en antydning till att killarna var mer nöjda med sina skolprestationer. Enligt Lazarus (1999) är personvariabler såsom mål en viktig källa till stress. Högt ställda och tydliga mål innebär en risk för stress när individen försöker uppnå dessa. Tjejernas stress kan förstås utifrån deras högt ställda mål. Deras högre mål kräver mer av dem och gör det svårare för dem att känna sig nöjda. Killarna i studien var mer oberörda rörande skolprestation, de uttalade inte lika tydligt ställda mål och ambitioner som tjejerna. Detta hade kunnat utgöra en delförklaring till varför de verkade vara mer nöjda med sina skolprestationer och mindre stressade än tjejerna. Något som motiverade de flesta av ungdomarna var att jämföra studieresultat och studieteknik med varandra. Att ständigt jämföra sig med andra är ett vanligt beteende under adolescensen (Almér, 2006). Jämförelsen kan ses som en del av identitetsskapandet genom att andra personer då speglar och hjälper tonåringen att få en tydligare bild av vem han eller hon är (Erikson, 1968).

Att prestera i skolan var för ett flertal tjejer och endast en av killarna ett sätt att upprätthålla en bild av sig själva. Detta bildade temat *Identitet i skolprestation*. Dessa ungdomar var högpresterande sedan länge och måna om att behålla prestationsnivån för att leva upp till sina egna och andras förväntningar. Ungdomarna i studien befann sig mitt i tonåren och

identitetsutvecklingen (Frisén & Hwang, 2006; Wrangsjö, 2006), den period i livet då man bryter sig loss från föräldrarna och därmed befinner sig på otrygg mark (von Tetzchner, 2005). Bauman (1993), Giddens (1997) och Ziehe (1999) beskriver det moderna samhället som föränderligt och otryggt. Individerna måste ständigt definiera sig själv och framför allt unga som befinner sig i den identitetsskapande perioden i livet. Gymnasieskolan i Sverige skulle kunna betraktas som ett uttryck för detta då valmöjlighet och ökat inflytande av eleverna är ett av de viktigaste målen i reformen från 1994 (Skolverket, 1994). Birminghamskolan föreslår att strategin att nå framgång i skolan kan förstås som ett försvar gentemot den rådande osäkerheten och otydligheten i dagens samhälle (Walkerdine et al., 2001). Att prestera i skolan blir ett sätt att skapa en tydligare identitet. Tjejernas och killens strategi att upprätthålla bilden av sig själva genom sina skolprestationer skulle kunna utgöra en del av deras identitetsskapande och betraktas som ett försvar emot otydligheten och föränderligheten i den svenska gymnasieskolan och det moderna samhället.

Ungdomarna upplevde både positiv press och negativ stress. Båda fungerade som drivkrafter till att prestera. För tjejerna var den negativa stressen övervägande och kunde få dem att må dåligt. En del av killarna upplevde inte någon stress alls. Resultaten i temat *Krav, press och mående* överensstämde med bilden Bremberg (SOU 2006:77) presenterar av att gymnasieungdomar upplever såväl positiv press som negativ stress i samband med skolan. Han konstaterar att skolan är det som stressar unga mest samt att de stressrelaterade symtomen är vanligare bland tjejer än bland killar. De i studien deltagande tjejernas skolsituation skulle kunna belysa den utbredda stressproblematiken bland tjejer i samhället. West och Sweeting (2003) visar på att förväntningarna på tjejers skolprestationer har ökat. Detta kan tänkas gälla även för tjejerna i den aktuella studien. Tjejerna beskrev att stressen och oron även berodde på en rädsla för att inte prestera tillräckligt högt och de konsekvenser det skulle kunna få för betygen. Oron skulle kunna förstås utifrån Karasek och Theorells krav-kontrollmodell, där höga krav i kombination med låg grad av kontroll genererar stor stress (1990). Tjejerna i studien beskrev höga krav från sig själva och omgivningen, de var rädda för att inte förstå skolarbetet och därmed förlora kontrollen. Ytterligare en dimension inom temat *Krav, press och mående* var att tjejer som grupp beskrevs som mer stressade av såväl tjejerna själva som av killarna. Att vara stressad i förhållande till skolprestation verkade vara ett beteende som ungdomarna beskrev att tjejerna ägnade sig åt. Killarna däremot beskrevs uppvisa en avslappnad attityd. Enligt Kohlberg

(1966, refererad i von Tetzchner, 2005) hade detta kunnat ses som könstypiskt beteende, resultatet av en drivkraft att likna det egna könet. Kohlberg utgångspunkt är dock att kön är biologiskt givet och att könstypiskt beteende handlar om att etablera fasta scheman. Resultaten visade att inte enbart tjejerna var stressade, inte heller alla killar var oberörda. Stressbeteendet var därmed inte enbart kopplat till biologiskt kön, dessutom gav det intryck av att vara föränderligt och skulle därför bättre kunna förklaras utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och normskapande beteende.

Inom temat *Framtid och valmöjligheter* blev det tydligt att de ungdomar som kopplade ihop skolarbete med sina framtidsmöjligheter upplevde mer stress. Kopplingen gjordes oftare av tjejerna än av killarna där några hade nutiden i fokus och inte bekymrade sig om framtiden. Währborg (2002) menar att avgörande för stressreaktionen är hur individen tolkar och upplever något. Skillnaden i stressnivån hos tjejerna och killarna kan förstås utifrån hur olika de tolkade skolprestationens betydelse för framtiden. Att det var vanligare att tjejerna gjorde kopplingen mellan skolprestation och framtidsmöjligheter kan även belysas av teorier om identitetsskapande i det moderna samhället. Det moderna samhället värderar självförverkligande, ansvarstagande för egna lyckan och innebär ett ständigt reflekterande och skapande av den egna identiteten (Bauman, 1993; Giddens, 1997; SOU 2006:77). Att ha framtiden i fokus, såsom tjejerna i studien hade, känns igen bland andra ungdomars uttalanden. I Barnombudsmannens rapport (2008) beskrivs att tankar om framtiden värderas högt i dagens samhälle och att det är svårt att vara lycklig utan att vara lyckad i såväl skolan som den privata sfären. Tjejerna i studien skulle således kunna betraktas vara mer påverkade av de förhållanden som råder i det moderna samhället.

Ungdomarna förde spontant in tankar om likheter mellan deras sätt att förhålla sig till skolarbetet idag jämfört med hur det varit under uppväxten vilket formade två teman, *Uppväxt* och *Mognad*.

Samtliga ungdomar tog upp att uppväxten med avseende på föräldrarnas och andras förhållningssätt till dem hade spelat roll för hur de betedde sig som barn. Detta hade påverkat förhållningssättet till skolprestation både då och nu. Enligt Sandra Bem (1981, refererad i von Tetzchner, 2005) leder vuxna i tidig ålder in barnets uppmärksamhet mot egenskaper hos barnets eget och andras könstypiska beteende. Det gör att barn får ett grepp om kön och lär sig bedöma vad som är rätt och fel utifrån ett könsperspektiv. Ungdomarnas uppfattning var att tjejernas

uppföstran varit mer kravfylld medan killarnas varit friare. I skolan skulle tjejerna sitta stilla och tysta medan killarna tilläts springa runt och busa. I enlighet med Bem, som menar att könspräglingen är erfarenhetsgrundad, skulle ungdomarnas beskrivna erfarenheter kunna förklara deras aktuella förhållningssätt till skolprestation. Av vikt är dock att notera att kön och de beteenden kopplade till detta är något som ständigt återskapas och förändras (Ambjörnsson, 2003; Butler, 1999). Detta tar inte Bem hänsyn till, varför det könstypiska beteendet ungdomarna minns bättre skulle kunna förstås utifrån de sociala normerna.

Resultaten visade att tjejer ansågs mogna och vilja bli vuxna tidigare än killar. Ungdomarna menade att detta var av betydelse för skillnaden mellan könen i förhållningssätt till skolprestation. Tjejerna sa att de ville visa sig vuxna och att de förstod vikten av att ta skolan på allvar. Flera killar beskrev att de tyckte att det var jobbigt att bli vuxen och ta det ansvar det medförde. Att ungdomarna tog upp och diskuterade inträdet i vuxenvärlden hade kunnat belysas av att det är först under tonåren som man har en tillräcklig kognitiv förmåga för att systematiskt kunna fundera över den tänkta framtiden (Frisén & Hwang, 2006; Hwang & Nilsson, 2003; von Tetzchner, 2005). Det kan också ses som självklart att ungdomarna tänker på vuxenlivet eftersom de är på väg att bli vuxna. Resultaten visade hur tjejerna i större utsträckning förväntades ta ansvar och tänka på framtiden medan killarna fått, som de själva beskrev, en friare uppföstran. Därmed skulle skillnaderna i ungdomarnas tankar om inträdet i vuxenlivet bättre kunna förstås utifrån könsnormer.

I teman *Ambition, perfektion och skitsamma-attityd*, *De uttalade normerna*, *De outtalade normerna* och *Att passa in*, identifierade ungdomarna normer för hur man skulle förhålla sig till skolprestation beroende på kön.

Resultaten från temat *Ambition, perfektion och skitsamma-attityd*, visade att tjejerna och killarna uppträdde enligt vissa mönster i relation till skolprestation, ett för tjejer och ett för killar. Mönstret för tjejerna var att de skulle bry sig om skolan, vara ambitiösa och prestera högt. För killarna gällde ett annat, att vara tillbakalutad och inte visa sig alltför engagerad i skolarbetet. Att vara kille och att vara tjej innebär att man agerar på vissa bestämda sätt (Bengtsson, 2001). Manligt och kvinnligt är inte något stabilt eller naturligt förekommande utan något som man ständigt skapar genom olika sätt att vara och förhålla sig (Ambjörnsson, 2003; Butler, 1999). Ungdomarnas handlingsmönster skulle därmed kunna betraktas som sociala normer.

Den som agerar i enlighet med normerna får sin könsidentitet bekräftad och bidrar samtidigt till att upprätthålla och förstärka de sociala normerna om hur respektive kön ska agera (Bengtsson, 2001). Detta blev tydligt i resultaten inom temat *De uttalade normerna*. Ungdomarna berättade om hur man skulle vara som tjej respektive kille i förhållande till skolprestation och konsekvenserna av att inte vara på det sättet. Om man som kille brydde sig för mycket om att prestera i skolan riskerade man att bli kallad plugghäst. Det beteendet ansågs oattraktivt om det inte kunde vägas upp med att samtidigt ha ett rikt socialt liv. Tjejerna som inte visade intresse och tog ansvar för sin skolprestation betraktades kritiskt. Det var svårt för ungdomarna att förstå varför de som bröt mot normerna agerade som de gjorde och de betraktades som fel. Beteende som är vanligast förekommande uppfattas som normalt och rätt medan det ovanliga och det som inte följer normerna uppfattas som avvikande och fel (Bengtsson, 2001). Avvikelse kan på olika sätt osynliggöras och bestraffas. Ungdomarna i studien var tydliga med vilka beteenden som ansågs acceptabla. Bedömningen av både det egna och det andra könet var skarp. Under tonårstiden spelar kamratgruppen en viktig roll för identitetsskapandet (Smedler & Drake, 2006). Tonåringen har behov av tillhörighet någon annanstans än hos familjen då man bryter sig loss från denna. Kamratgruppen har tydliga normer vilket underlättar i sökandet efter ideal och acceptans. Normerna utgör också en stabilitet i den omvälvande livsperiod som tonåren är. Det ökade behovet av tillhörighet hos jämnåriga gör ungdomarna extra sårbara för att bli avvisande av kamratgruppen, detta förklarar också ungas höga konformitet i beteenden och attityder (von Tetzchner, 2005). Ungdomarnas konforma beteenden och ständiga jämförelser med varandra kan ses i ljuset av dessa teorier, likaså hade deras beteenden kunnat betraktas som en önskan om att höra till. Identitet skapas i samspelet mellan individen och dennes omgivning, det sociala och identitet går inte att skilja från varandra (Almér, 2006). Identitet och tillhörighet är kopplade till varandra genom att man får den identitet andra tillskriver en. Hur ungdomarna i studien beskrev sitt förhållningssätt till skolprestation skulle därmed kunna betraktas som en del av deras identitetsskapande.

Enligt killarna var möjligheten för tjejerna att vara någon utan att prestera bra i skolan begränsad. Själva tyckte de sig ha fler arenor att prestera på. Killars handlingsutrymme anses traditionellt vara mer begränsat än tjejerna (Chodorow, 1995; Smedler & Drake, 2006). Ur ett objektrelationsteoretiskt perspektiv (Chodorow, 1995) är toleransen lägre för avvikelser från könsnormer för killar då deras jaggränser blivit starkare än tjejernas under uppväxten. En

kulturell förklaring till toleransnivån är den överordnade position män har i förhållande till kvinnor i samhället (Smedler & Drake, 2006). För killars del så handlar vistelsen i skolan till stor del om att uttrycka maskulinitet och i det ingår inte att prestera bra i skolan (Björnsson, 2005). Genom att agera feminint anses killen träda ner i status vilket väcker motstånd både inom honom och i hans omgivning. För de högpresterande killarna i studien skulle detta kunna ha olika innebörd beroende på klassbakgrund. För mellanskiktsskollar är det mer acceptabelt att ägna sig åt intellektuellt arbete utan att det hotar deras status medan arbetarklasskillar snarare gör en tydligare koppling mellan maskulinitet och kroppsligt arbete (Öhrn, 2002). Därmed skulle det kunnat vara mer problematiskt för arbetarklasskillarna i studien att prestera i skolan. Då deltagarna i studien gick på en skola med högpresterande elever skulle killarnas handlingsutrymme ändå kunna betraktas som friare. Normerna på skolan föreföll innebära att skolprestation sågs som något positivt. Att vara kille och högpresterande, oavsett klassbakgrund, skulle således kunna tänkas vara mindre hotande för deras status än om de hade gått på en annan skola. För tjejerna i studien skulle atmosfären på den aktuella skolan kunna ha bidragit till att begränsa deras handlingsutrymme ytterligare. Detta då normerna rörande prestation på skolan och tjejernas sätt att vara tjejer på sammanföll. Tjejernas handlingsutrymme var snävt, ett resultat som överensstämmer med de som Ambjörnsson (2003) nått i sina studier. Studiens resultat visade inte att killarnas handlingsutrymme skulle vara mer begränsat än tjejernas, snarare friare då de ansåg sig ha fler arenor att prestera inom. Således motsäger resultaten den traditionella synen på handlingsutrymme för könen.

Ungdomarna beskrev normerna för könen som delvis omedvetna och något som bara fanns där, detta sammanfattades inom temat *De outtalade normerna*. Ungdomarna var dock medvetna om hur de anpassade sig till normerna även om det inte var något de tänkte särskilt mycket på. Det var framför allt när någon bröt mot normerna blev de tydliga och mer uttalade. Att göra kön är enligt Smedler och Drake (2006) en ansträngande och till viss del omedveten process, därför blir normerna för könen tydliga först när någon bryter mot dem. Även Foucault (1979, refererad i Ambjörnsson, 2003) beskriver normerna som internaliserade och att individer därmed självmant anpassar sig till dem. Normer beskrivs ofta i litteraturen som något av omedveten karaktär men resultaten i studien visade att ungdomarna till stor del var medvetna om dem.

Likaså belyser stressteori omgivningens krav att följa de sociala konventionerna (Lazarus, 1999). De kan vara såväl implicita som explicita och handla om vad individer bör och inte bör göra. Det kan vara stressande för individen att följa de sociala konventionerna, framförallt om de går emot individens egna värden och mål. Att ungdomarna i studien talade om normerna som något de inte tänkte så mycket på skulle kunna belysa normers och sociala konventioners implicita karaktär. Ungdomarna i studien skulle kunna tänkas till viss del ha internaliserat normerna för skolprestation med den press och stress det medför även om många av dem gav intryck av att vara medvetna om dem.

Inom temat *Jämställdhet på arbetsmarknaden* framkom att ungdomarna såg tjejernas framtida möjligheter på arbetsmarknaden som begränsad i förhållande till killarnas. En medvetenhet fanns rörande jämställdhetsproblematiken på arbetsmarknaden och utifrån den fördes resonemang om att tjejer måste prestera bra i skolan för att komma in och nå långt i arbetslivet. I ungdomsåren får exo- och makrosystemen större betydelse för individen (Kegan, 1982; von Tetzchner, 2005) vilket hade kunnat förklara att ojämställdheten på arbetsmarknaden intresserade ungdomarna. Tjejernas höga ambitionsnivå i skolan skulle även kunna ses i ljuset av att de uppfattade att de lever i ett prestationssamhälle vilket Bremberg (SOU 2006:77) och Barnombudsmannen (2008) också beskriver dagens svenska samhälle som. Dessutom ansåg tjejerna sig vara i ett underläge i förhållande till killarna rörande sina framtidsmöjligheter på arbetsmarknaden. Sammantaget skulle detta kunna betraktas som en drivkraft till tjejernas höga prestationer i skolan. Att ungdomarna betraktade arbetsmarknaden som de gjorde, med otydliga roller för tjejerna, skulle även kunna förklara att tjejerna i större utsträckning än killarna förlade sin identitet i skolprestationen. Precis som tidigare diskuterats i temat *Identitet i skolprestation* kan att förlägga sin identitet i sina skolprestationer skapa trygghet för individen i ett föränderligt samhälle (Walkerdine et al., 2001).

Den diskussion som förts inom temat *Framtid och valmöjligheter* kan även anses relevant inom temat *Jämställdhet på arbetsmarknaden*. Inom det sistnämnda temat såg både tjejerna och killarna tjejernas nuvarande skolprestation som avgörande för deras möjligheter i arbetslivet. Währborg (2002) menar att avgörande för en stressreaktion är hur individen tolkar och upplever något. Att tjejernas möjligheter på arbetsmarknaden upplevdes som beroende av deras skolprestationer skulle kunna ses som en bidragande orsak till den ökande stressen bland unga

kvinnor i samhället. Likaså skulle tjejernas högre ambitioner kunna vara en stresskälla då höga mål ger större stresspotential (Lazarus, 1999).

Teman inom den fjärde frågeställningen rörde föräldrarnas utbildning och yrkesval, de krav och förväntningar som ungdomarna upplevde från sin omgivning samt hur de upplevde att värderingsgrunden i familjen påverkat deras förhållningssätt till att prestera i skolan.

Det första temat var *Förälderns utbildning och yrke*. Tjejernas och killarnas uttalanden visade på att de var påverkade av den miljö de vuxit upp i. Det sociala och den man är går inte att skilja från varandra, dessa står i ständig växelverkan (Erikson, 1968). Oavsett klassbakgrund gjorde tjejerna här en tydligare koppling än killarna och skulle därför kunna betraktas som mer påverkade av sin omgivning rörande hur de skulle prestera i skolan. Inom temat *Värderingsgrund i familjen* framkom att ungdomarnas förhållningssätt till skolprestation var påverkat av den klassbakgrund de hade. Walkerdine et al. (2001) slår fast att dynamiken i familjen är en nödvändig del av den föreställningsvärld inom vilken barnen utvecklar sin identitet i förhållande till skolan. Resultaten från de två teman visade att tjejerna med mellanskiktsbakgrund hade fått lära sig att skolan var av vikt och de ville bevara och upprätthålla den standard de vuxit upp med. Inom det brittiska mellanskiktet uppmanas döttrarna att bevara sin familjs professionella status (ibid.). För att vara lycklig krävs där en akademisk prestation och det finns en rädsla inom mellanskiktet för att misslyckas och förlora mark. Att få en bättre utbildning och få det bättre ekonomiskt än sina föräldrar motiverade arbetarklasstjejerna i studien. Arbetarklasstjejen träder in i ett främmande klassammanhang genom att lyckas, ett sammanhang där hon återigen måste finna sig själv (ibid.). Dessa inre processer som de brittiska mellanskikts- och arbetarklasstjejerna upplever är en del av deras identitetsprocess och kan vara känslomässigt krävande. Även om det brittiska klassamhället skiljer sig från det svenska skulle man kunna tänka sig att liknande processer var aktuella för tjejerna i studien. Utöver hur dessa processer inverkade på tjejernas mående föreföll ytterligare press ligga på vissa av arbetarklassungdomarna, killar såväl som tjejer. De skulle inte bara träda in i ett nytt klassammanhang och prestera högt utan hade också förväntningar på sig att förverkliga det deras föräldrar inte gjort. Enligt Öhrn (2002) är arbetarklasstjejer mer främmande inför skolans arbetsformer och skulle därmed kunna befinna sig i ett underläge i förhållande till tjejer ur mellanskiktet. Detta mönster framträdde inte i resultaten från den aktuella studien där arbetarklasstjejerna och mellanskiktstjejerna båda var högpresterande och anpassade sig till

arbetsformerna i skolan. Däremot skulle ett underläge för arbetarklasstjejerna kunna finnas med avseende på de skillnader i värderingsgrund och studietradition som fanns mellan de olika skikten.

Resultatet i temat *Föräldrars förväntningar och krav* visade att ungdomarna oavsett klass- och etnicitetsbakgrund upplevde förväntningar från föräldrarna. Tjejerna beskrev mer kravfyllda förväntningar medan killarna snarare kände sig uppbackade. Enligt West och Sweeting (2003) har förväntningarna på tjejjers skolprestation ökat, framför allt för de från mellanskiktet, medan det för killar varit konstant. Detta gör att tjejer upplever mer stress. Tjejerna i studien beskrev sig själva och beskrevs av andra som mer stressade än killarna. Resultaten visade dock inte någon skillnad mellan klasserna på det sätt som West och Sweeting beskriver. Att tjejerna i studien upplevde mer kravfyllda förväntningar skulle kunna ses som en bakomliggande faktor till tjejjers generellt högre betygs- och stressnivå i Sverige. Den uppbackning killarna beskrev sig ha var i linje med resultaten från temat *Uppväxt*. Den friare uppfostran, stödet och uppbackningen som killarna beskrev att de fått skulle kunna vara en del av det som ligger bakom deras lägre prestations- och stressnivå. I den genomförda studien var ungdomarnas könstillhörighet av större betydelse för betygs- och stressnivå än deras klassbakgrund.

I studien märktes skillnader i hur förväntningar från omgivningen upplevdes och den press och stress det medförde. Tjejerna från arbetarklassen och killarna med invandrarbakgrund talade om förväntningarna som utifrån kommande. Flera av ungdomarna från mellanskiktet och killarna från arbetarklassen betraktade förväntningarna som kommande från de själva, detta efter att ha diskuterat de upplevda kraven med sina föräldrar. Enligt Lazarus (1999) är omgivningens krav en av de största orsakerna till psykologisk stress. Att mellanskiktsungdomarna och killarna från arbetarklassen upplevde kraven som inifrån kommande skulle kunna ses som att de internaliserat sina föräldrars och omgivningens krav i större utsträckning än övriga ungdomar. Ungdomarna med de i större grad internaliserade kraven gav intryck av att tycka att eftersom kraven kom från dem själva var de mindre stressande. Att ha höga krav på sig själv och mål att uppnå för sin egen skull behöver dock inte vara mindre stressande. Deras kravbild stämmer därutöver väl överens med de värderingar relaterade till individualisering och självförverkligande som råder i det moderna samhället (1997, refererad i SOU 2006:77).

En aspekt som framkom då flera av resultaten sågs i sin helhet var vad som kännetecknade tjejernas respektive killarnas situation. Sammantaget var killarna mer oberörda och fokuserade nutiden. De upplevde sig vara uppbackade av sin omgivning och ha fått en friare uppväxt. Därutöver sa de sig ha fler arenor att prestera inom. Erikson (1968) understryker behovet av ett moratorium under ungdomsåren. Moratoriet är ett andrum från ansvar och plikter, en period då ungdomar kan leva vid sidan om samhället och för en tid pröva olika roller. Moratoriet underlättar för ungdomar att hitta sig själva. Det killarna beskrev skulle kunna betraktas som om att de hade möjligheten att vara i moratoriet och därmed utforska sin identitet och få ett andrum från ansvar. De sammantagna resultaten för tjejerna visade att denna möjlighet var begränsad för dem då deras situation präglades av ansvarstagande, höga ambitioner, ständigt presterande och tankar på framtiden. Tjejernas begränsade frihet från ansvar skulle kunna försvåra identitetsarbetet och inverka negativt på deras mående. Frågan är om det finns utrymme för något som ”moratorium” för ungdomar i dagens välfärdssamhälle? Frihet från ansvar och möjlighet att experimentera med olika roller är kanske snarare något som unga gör efter gymnasietiden? Även då kan faktorer som kön, klass och etnicitet kunna tänkas spela in för tillgången till ansvarsfriheten och experimenterandet och således få konsekvenser för identitetsskapandet för dagens unga.

Sammanfattningsvis visade studiens resultat att tjejerna i större utsträckning än killarna var påverkade av identitetsskapandet i det moderna samhället. De bemötte otydligheten och rollförvirringen med att sätta tydliga och höga mål och försätta sin identitet i att prestera i skolan. De hade fokus på framtiden och var öppna för de möjligheter som den innebar med karriär, familj och upplevelser. De ville vara vuxna och ta ansvar för sina liv och sin framtid. Denna inställning utgjorde skillnaden till killarna och skulle kunna tänkas vara en förklaring till tjejers högre skolprestationer i Sverige. Detta ambitiösa förhållningssätt som sågs hos framförallt tjejerna i studien, men även hos vissa killar, gagnar dem själva och samhället i stort men kan också få negativa konsekvenser för den psykiska hälsan om det drivs för långt och för länge.

Begränsningar i studien

Utgångspunkten för studien var att tjejer i Sverige har mer stressrelaterad problematik än vad killar har (SOU 2006:77). Dessutom presterar de högre än killar på alla plan inom skolan (Skolverket, 2007). Fokus var till en början på tjejerna men senare vidgades intresset till att

omfatta även killarnas situation. Utgångspunkten kan ha bidragit till att fokus i studien i större utsträckning hamnat på tjejerna. Inläsningen av litteraturen och den förförståelse den gav kan ha färgat författarnas arbete. En förförståelse finns dock alltid och förutsättningslösa intervjuer existerar inte (Lantz, 1993).

Urvalet var en kombination av handplockat urval och tillgänglighetsurval. Deltagarna gick på en specifik skola i en stad. Skolan och klasserna valdes utifrån att de hade högpresterande elever. Denna grupp antogs kunna berätta om stress i relation till skolprestation och därmed bidra med rikt material. Medvetet specifika urval är bra om det som ska studeras ska förekomma rikligt i materialet (Langemar, 2008). Ett rikt och varierat material erhöles med hjälp av urvalsprocessen i studien. Däremot skulle man kunna tänka sig att högpresterande elever inte är mer stressade än andra då att det också kan upplevas stressande att t ex ha svårt för skolarbete. Urvalet var ett bekvämlighetsurval och det var endast de som frivilligt ställde upp på intervju som var med i undersökningen. Även detta kan ha inneburit en begränsning då det inte kan garanteras att de som ställde upp på intervju var representativa. En jämn könsfördelning eftersträvades och uppnåddes. Däremot kontrollerades inte för klass- och etnicitetstillhörighet vilket innebär att vissa röster varit fler än andra. Urvalet kan därmed inte garanteras motsvara populationen på skolan, således var resultaten och de diskussioner de genererat inte generaliserbara till övriga elever på skolan eller andra ungdomar i Sverige utan får ses som uttryck för just de intervjuade ungdomarnas situation. Resultaten bör därutöver ses i sitt geografiska, kulturella och historiska sammanhang.

Valet av kvalitativ metod och intervju som undersökningsmetod var lämpligt för studiens syfte då ungdomarnas upplevelser och livsvärld avsågs utforskas (Kvale, 1997). Självrapportering är en pålitlig metod för att undersöka psykisk hälsa (SOU 2006:77) vilket vidare var en anledning att låta ungdomarna själva beskriva sitt mående. Valet av intervju som undersökningsmetod gjordes även då det är en bra metod för att undersöka komplexa förhållanden och eftersom man får möjlighet att ställa frågor, fördjupa utsagor och kontrollera sin förståelse (Kruuse, 1998).

Genom att ha en intervjuguide fokuseras vissa områden och frågor framför andra. Detta kan ha gjort det svårare för annan information, utöver de specifika frågorna, att komma fram än om en friare intervjustruktur använts. Avsikten med undersökningen var att till viss del göra en

jämförelse mellan könen. Ju mer strukturerad intervjuform desto lättare blir jämförelsen mellan individer (Lantz, 1993). Intervjuguiden underlättade jämförelsen mellan individerna i studien.

Intervjuarnas egenskaper kan tänkas påverka intervjupersonernas berättande (Kvale, 1997). Författarnas bakgrund, ålder, etnicitet, kön och klasstillhörighet kan ha påverkat ungdomarna och deras svar i det ständiga samspelet i intervjusituationerna. En kvalitativ forskningsintervju söker utnyttja intervjuarnas skiftande förmåga för att fånga det efterforskade temats alla nyanser och dimensioner, att intervjuerna genomfördes av två olika personer kan ha bidragit till ett rikare material och därmed varit en styrkefaktor (Kvale, 1997). En ständig felkälla är att intervjupersonerna kan tänkas svara i enlighet med vad de tror är socialt önskvärt eller vad de tror att intervjuaren förväntar sig.

Ytterligare en begränsning var att intervjumaterialet skrevs ut och tolkades ifrån utskriften (Kvale, 1997). Detta innebär att det är texten som tolkas och inte intervjun, en del material går därmed förlorat. Vidare är läsaren, som inte har tillgång till intervjutexten i sin helhet, beroende av forskarnas urval och tolkningar av intervjumaterialet. Kontrollproblematiken har i studien hanterats enligt Kvales rekommendationer genom att båda författarna, enskilt och sedan tillsammans, under kritisk diskussion sorterat och tolkat enheter samt konstruerat teman. Därutöver har en noggrann förklaring av tillvägagångssättet gjorts. Detta har bidragit till ökad reliabilitet i analysen och kontroll för ensidig subjektivitet.

Det undersökta ämnets komplexitet och omfång har påverkat undersökningens genomförande. Det var svårt att beakta alla aspekter genom hela undersökningen och många variabler skulle tas hänsyn till i analysen. En förundersökning med kvantitativ metod hade kunnat fokusera ämnet ytterligare samt finna tydligare samband på vilket en kvalitativ undersökning skulle kunnat följa. Jämförelser skulle även lättare kunna göras med kvantitativ metod. Undersökningen hade också kunnat underlättas genom att välja färre aspekter att undersöka. Ett mer specifikt fokus skulle inneburit möjligheten att undersöka varje aspekt djupare och därmed kunnat nå tydligare och säkrare resultat. Den föreliggande studien kan inte sägas ha täckt in allt som spelar in för ungdomars förhållningssätt till skolprestation och deras psykiska hälsa kopplad till detta. Ambitionen var dock att ur ett helhetsperspektiv utforska en grupp ungas psykiska (o)hälsa i relation till skolprestation.

Vidare forskning

Studien har lyft fram perspektiv värda att betrakta den ökade ohälsan hos unga utifrån. Resultaten i studien visar på ett behov av vidare forskning kring ungas mående i relation till sociala normer och normskapande kopplat till kön och skolprestation.

Vidare forskning i form av observationsstudier hade kunnat belysa ungdomarnas situation ytterligare. Genom observationer hade ungdomarnas berättelser kunnat följas upp, kompletteras och nya aspekter av deras beteende hittas. Då resultaten visade att ungdomarna tyckte att normerna till viss del var på en outtalad nivå hade observation i deras vardag kunnat underlätta upptäckandet av dem. Likaså hade kompletterande intervjuer med personer i ungdomarnas omgivning kunnat vidare belysa skapandet av de sociala normerna i förhållande till skolprestation. Medlemmar av ungdomarnas familjer men även skolpersonal såsom lärare, kurator och skolsköterska hade kunnat intervjuas.

Det undersökta fenomenet hade även varit av intresse att utforska i en annan miljö. På en skola där akademiska prestationer inte värderas lika högt eller där klass- och/eller etnicitetsvariationer varit mer uttalade hade möjligtvis resultaten kunnat breddas. Detsamma gäller om studien genomförts i en stad någon annanstans i Sverige eller utomlands.

Likaså hade det varit av intresse att undersöka eventuella könsskillnader i inställning och förhållningssätt till prestation inom andra områden såsom högre studier och arbetsliv. Hur görs kön där och vilka konsekvenser får det för den psykiska hälsan?

Vidare hade socialkonstruktivistisk forskning kunnat användas för att belysa andra fenomen rörande könsskillnader i psykisk ohälsa. Genom att lyfta fram sociala normer och normskapande beteende fokuseras de sociala aspekterna utöver individfaktorer vilket medför ett mer omfångsrikt perspektiv.

REFERENSER

- Ahrne, G., Roman, C., & Franzén, M. (2003). *Det sociala landskapet: En sociologisk beskrivning av Sverige från 1950-talet till början av 2000-talet*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Allwood, C. M. (2000). Kulturell och social påverkan: Några förutsättningar för tvärkulturella möten. I C. M. Allwood & E. C. Franzén (red.), *Tvärkulturella möten: Grundbok för psykologer och socialarbetare* (s. 39-61). Stockholm: Natur och Kultur.
- Almér, E. (2006). Ungdomar och språk. I A. Frisé & P. Hwang (red.), *Ungdomar och identitet* (s. 109-125). Stockholm: Natur och kultur.
- Ambjörnsson, F. (2003). *I en klass för sig: Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront.
- American Psychological Association. (2001). *Publication manual of the American Psychological Association* (5th ed.). Washington, DC: Author.
- Arbsjö-Göransson, G., & Paulin-Rosell, I. (2007). *Resultat av diagnostiska prov i Engelska, Matematik, Svenska ht 2007*.
- Bauman, Z. (1993). *Modernity and ambivalence*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (2000). *Risksamhället: På väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos.
- Bengtsson, M. (2001). *Tid, rum, kön och identitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Björnsson, M. (2005). *Kön och skolframgång: Tolkningar och perspektiv*. Stockholm: Liber Distribution.
- BO 2008. Sverige äger!: Barn och unga berättar om sitt land. Stockholm: Fritzes.
- Bremberg, S. (2006). *Skolan ger inte de unga förmåga att möta dagens krav*. Hämtad 14 april 2008 från <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=572&a=565147&previousRenderType=2>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Butler, J. (1999). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. London: Routledge.
- Chodorow, N. (1995). *Femininum – maskulinum: Modersfunktion och könssociologi* (2. svenska utg.). Stockholm: Natur och kultur.
- Erikson, E.H. (1968). *Identity, youth and crisis*. New York: W.W. Norton & Company Inc.

- Frisén, A., & Hwang, P. (2006). Inledning och översikt. I A. Frisé & P. Hwang (red.), *Ungdomar och identitet* (s. 10-18). Stockholm: Natur och kultur.
- FN (1989). *Barnkonventionen: Art. 12 Åsiktsfrihet och rätten till att bli hörd*. Hämtad 1 maj 2008 från <http://www.bo.se/Adfinity.aspx?pageid=44>
- Gissén, H., & Scherlund, E. (2007). *Invandrarflickor får toppbetyg*. Hämtad 11 april 2008 från http://tv4nyheterna.se/1.233135/nyheter/2007/12/20/invandrarflickor_far_toppbetyg
- Giddens, A. (1997). *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Hayes, N. (2000). *Doing psychological research: Gathering and analysing data*. Buckingham: Open University Press.
- Hwang, P., & Nilsson, B. (2003). *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur och kultur.
- Iverus, I. (2008, 3 februari). Med blick för framtiden: En ny kvinnlig elit tar plats. *Dagens Nyheter*, s S10-14.
- Johansson, T. (2006). Att skapa sin identitet: Ungdom i ett posttraditionellt samhälle. I A. Frisé & P. Hwang (red.), *Ungdomar och identitet* (s. 197-218). Stockholm: Natur och kultur.
- Karasek, R., & Theorell, T. (1990). *Healthy work: Stress, productivity, and the reconstruction of working life*. New York: Basic Books.
- Karlsson, M. (2007, 24 oktober). Tonåringar och redan utbrända: Därför mår allt fler unga tjejer dåligt. *City Malmö Lund*, s. 6-7.
- Kegan, R. (1982). *The evolving self: Problem and process in human development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kruuse, E. (1998). *Kvalitativa forskningsmetoder i psykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lantz, A. (1993). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lazarus, R. S. (1999). *Stress and emotion: A new synthesis*. London: Free Association Books.
- Nyman, L. (2008). *Varannan svensk elev bestraffas kollektivt*. Hämtad 14 april 2008 från <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=572&a=756084>
- Langemar, P. (2008). *Att låta en värld öppna sig: Introduktion till kvalitativ metod i psykologi*. Stockholms: Stockholms universitet, Psykologiska institutionen.
- Sapolsky, R. M. (2003). *Varför zebror inte får magsår*. Stockholm: Natur och Kultur.

- Skolverket (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*. (1994:1). Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2005). *Slutbetygen i grundskolan kvar på samma nivå*.
Hämtad 21 december 2007 från
<http://www.skolverket.se/sb/d/204/a/5253;jsessionid=ABE2A8806D2F257C1E0D4A4D089F6ED3>
- Skolverket (2006). *Könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningskrav*. (Rapport, 287).
Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Skolverket (2007). *Elever på program eller anknytning till program fördelat efter kön, läsåret 2007/08*. Hämtad 21 december 2007, från
<http://www.skolverket.se/sb/d/1718/a/11261>
- Smedler, A-C., & Drake, K. (2006). Identitet och kön. I A. Frisén & P. Hwang (red.), *Ungdomar och identitet* (s. 40-61). Stockholm: Natur och kultur.
- SOU 2006:77. *Ungdomar, stress och psykisk ohälsa: Analyser och förslag till åtgärder*.
Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Hämtad 11 april 2008, från
http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/etikreglerhs.pdf
- Von Tetzchner, S. (2005). *Utvecklingspsykologi: Barn och ungdomsåren*. Lund: Studentlitteratur.
- Walkerdine, V., Lucey, H., & Melody, J. (2001). *Growing up girl: Psychosocial explorations of gender and class*. Hampshire: Palgrave.
- West, P., & Sweeting, H. (2003). Fifteen, female and stressed: Changing patterns of psychological distress over time. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44, 399-411.
- Wirén, A. (2008, 3 januari). En halv miljon får ångest på jobbet. *Metro Skåne*, s. 1.
- Wrangsjö, B. (2006). Kliniska synpunkter på identitetsutvecklingen. I A. Frisén & P. Hwang (red.), *Ungdomar och identitet* (s. 126-148). Stockholm: Natur och kultur.
- Währborg, P. (2002). *Stress och den nya ohälsan*. Falkenberg: Natur och Kultur.
- Ziehe, T., & Stubenrauch, H. (1999). *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser* (7. uppl.). Köpenhamn: Forlaget politisk revy.

Öhrn, E. (2002). *Könsmönster i förändring: En kunskapsöversikt om unga i skolan*. Stockholm:
Liber Distribution.

Till XX, rektor X-skolan, Stad

Informationsbrev om examensuppsats

Vi är två studenter som skriver examensuppsats på psykologprogrammet vid Lunds universitet. Vår uppsats syftar till att undersöka den psykiska (o)hälsan hos tjejer och killar på gymnasiet i relation till hur de ser på och förhåller sig till skolprestation. En statlig offentlig utredning (SOU 2006:77) visar att den psykiska ohälsan ökar hos unga i Sverige idag och är mer utbredd bland tjejer. Statistik från utbildningsdepartementet visar att unga tjejer i Sverige presterar bättre i skolan än vad killarna gör (Björnsson, 2005). Med utgångspunkt i detta vill vi vidare fördjupa oss i gymnasieungdomars egna erfarenheter för att undersöka om här finns kopplingar. För att kunna göra detta önskar vi intervjua ca 20 elever vid er skola. Vi vill intervjua både tjejer och killar i 2:an och 3:an på Natur- och Samhällsvetenskapligt program. Utifrån information och betygsstatistik (Resultat av diagnostiska prov i Engelska, Matematik, Svenska Ht 2007) från skolmyndigheten i X anser vi att er skola passar för vår undersökning.

Vårt arbete kommer att följa Sveriges psykologförbunds forskningsetiska principer vilket bl a innebär att skolans namn samt varje enskild elevs identitet i studien kommer att behandlas konfidentiellt. Intervjuerna kommer att genomföras efter att både elevens och dennes vårdnadshavare har samtyckt.

Vi vill gärna komma i kontakt med klassanvariga lärare i två eller flera klasser så snart som möjligt för att kunna bestämma tid för att komma och informera eleverna. Vi undrar också om det finns möjlighet att genomföra intervjuer på schemalagd skoltid om det skulle behövas.

Vi planerar att genomföra intervjuerna vi januari och februari. Uppsatsen kommer att färdigställas under våren 2008 och därefter kommer skolan kunna ta del av den.

Vi hoppas att du också finner detta intressant och att era elever har möjlighet att ställa upp! Vi kommer att ringa dig i början av nästa vecka för att höra vad du tycker. Om du har frågor så är du välkommen att höra av dej till oss!

Vänliga hälsningar,

Andrea Fredh, psykologkandidat

Mobil:

Mejl:

Lilja Åsberg, psykologkandidat

Mobil:

Mejl:

Handledare:

Margot Bengtsson, universitetslektor

Institutionen för Psykologi, Lunds universitet

Telefon:

Bilaga B

Intervjuguide

Presentation av oss, uppsatsen och syftet
Konfidentialitet och övriga forskningsetiska principer

Bakgrundsinformation

- Ålder
- Boende, uppväxt, område
- Familj; föräldrars utbildning och yrke samt ålder, syskon och placering i syskonskaran.

1. Ungdomars syn på skolprestation

Inom detta område är vi intresserade av att fånga den enskilda elevens förhållningssätt till sitt skolarbete med avseende på val av utbildning, ambitionsnivå och framtidsbild.

"Jag tänkte att vi kunde börja med att prata om hur du ser på skolarbete i allmänhet, din ambitionsnivå och hur du ser på framtiden. Jag har flera frågor inom det här området men du får gärna berätta fritt."

- Skolgång; varför denna skola och detta program?
- Hur ser du på skolarbete (lektioner, läxor, prov)?
- Hur går det för dej? Hur känns det? Vad tänker du om det?
- Hur mycket pluggar du?
- Tror du att andra pluggar mer eller mindre än vad du gör? På vilket sätt skiljer det sig? Varför är det så tror du?
- Tar pluggandet mycket tid? Hinner du vila upp dig emellanåt?
- Vilka mål och ambitioner har du med ditt skolarbete? Varför?
- Vad motiverar dig i ditt skolarbete?
- Hur tror du att skolarbetet du gör nu påverkar din framtid?
- Vad planerar du att göra efter gymnasiet?
- Vad och vem styr ditt val? Hur känns det?
- Upplever du att du själv kan påverka din framtid och dina val? Hur påverkar det dig?

2. Ungdomars upplevelse av skolrelaterad stress

I Sverige har stressen bland ungdomar ökat. Det som stressar ungdomar mest är skolan. Tanken med detta område är att undersöka de intervjuade ungdomarnas upplevelse och hantering av den skolrelaterade stressen.

"Ungdomar i Sverige har blivit mer stressade de senaste åren och de tycker att det som stressar mest är skolan. På sistone har det också skrivits mycket i media om skolstressen och betyg. Vad tänker du om det här?"

- Hur påverkar skolan och skolarbetet hur du mår? (Positivt och negativt)
- Känner du igen dig i den här beskrivningen?
- Har du sett det här i din omgivning?
- Känner du dej stressad i skolan? Vad i så fall är det som gör dej stressad?
- Vad oroar du dej för rörande skolan och skolprestation?

- Hur hanterar du stressen och oroandet?
- Hur länge har du sett såhär på skolprestation/känt såhär?

3. Individfaktorer

Här vill vi fånga in hur eleven ser på sin förmåga när det gäller skolarbetet. Vi vill också undersöka hur de hanterar medgång och motgång i skolarbetet.

- Hur ser du på din förmåga att klara skolan?
- Är du nöjd med dina prestationer?
- Hur känns det när det går bra och när det går dåligt?
- Vad tänker du då? Vad känner du då?
- Hur hanterar du det?

4. Faktorer knutna till ungdomars omgivning

Inom detta område vill vi ta reda på hur ungdomar upplever att deras bakgrund och omgivning påverkar deras förhållningssätt till skolarbete.

”Har du tänkt på om din bakgrund spelar roll för hur du förhåller dig till skolarbete?”

- Tror du att dina föräldrar påverkar hur du förhåller dig till ditt skolarbete?
- Tror du att din uppväxt påverkar?
- Tror du att din tidigare skolgång påverkar?
- Tror du detta påverkar hur du mår?
- Har du och andra förväntningar på dig vad gäller skolarbetet?
- Jämför du dig med andra/klasskompisar/tjejer/killar/syskon/föräldrar? Hur påverkar det dig?
- Påverkar stämningen i skolan/klassen dig? Hur?
- Påverkar relationen till lärarna dig? Hur?

5. Genusperspektiv

Studier har visat att tjejer har betydligt fler stressrelaterade symtom än killar. Tjejer har dessutom högre betyg än killar. Med detta område avser vi undersöka hur ungdomarna tänker om detta samt om det finns normer för hur man som tjej respektive kille ska förhålla sig till sitt skolarbete.

"Det skrivs mycket i media om att tjejer känner sig stressade i skolan, det har också visat sig att de generellt sett har bättre betyg än killar. Vad tänker du om det?"

- Hur ser det ut i din omgivning
- Tror du det finns skillnader i inställningen till skolarbete hos tjejer och killar?
- Tror du detta påverkar hur man mår?
- Finns det normer om hur man ska sköta sitt skolarbete om man är tjej/kille? Hur ser dessa normer ut?
- Vad händer om man inte följer dem? Är det viktigt att följa dem?
- Är det ett sätt att passa in?
- Hur hanterar du dem?
- Vad tänker du om dig själv då och vad tror du att andra tycker om dig?

Avslutning

Är det något som du skulle vilja tillägga innan vi avslutar?

Hur kändes intervjun?

Eventuell kontaktinformation till kuratorn?

Avslutande information om hur och när deltagarna kan få ta del av resultatet.

Generella följdfrågor

I vår intervju strävar vi efter att låta deltagarna berätta fritt inom respektive område. Genom hela intervjun används följdfrågor där de behövs. Några av dessa frågor är:

- Hur tänker du kring det?
- Hur känns det?
- Kan du berätta lite mer om det?
- Hur kan det komma sig?

Lund, 2008-01-30

Till målsman och till elev som tackat ja till att bli intervjuad

Hej,

Vi är två studenter som skriver examensuppsats på psykologprogrammet vid Lunds universitet. Vår uppsats handlar om hur tjejer och killar på gymnasiet förhåller sig till skolarbete och hur detta påverkar deras mående.

Media har under den senaste tiden rapporterat om ungdomars skolrelaterade stress och även statliga utredningar (Ungdomar, stress och psykisk ohälsa, analyser och förslag till åtgärder. SOU 2006:77) har uppmärksammat detta. Det har visat sig att tjejer mår sämre än killar samtidigt som de generellt har bättre betyg. Vi vill undersöka tjejers och killars förhållningssätt till skolarbete samt om eventuella skillnader i detta kan vara kopplat till hur de mår. Genom att göra intervjuer vill vi få en bild av elevernas egna upplevelser av detta.

Intervjuerna kommer att genomföras på skolan under januari och februari månad. Varje intervju kommer att vara i ca en timme. Vi kommer bl a att fråga om inställning till skolarbete, om man tror att denna inställning skiljer sig mellan tjejer och killar och vad som upplevs stressande.

Vårt arbete kommer att följa Sveriges psykologförbunds forskningsetiska principer vilket innebär att varje enskild elevs identitet i studien kommer att behandlas konfidentiellt. Intervjuerna är helt frivilliga.

Om ni har frågor kring vårt arbete så är ni välkomna att kontakta oss eller vår handledare Margot Bengtsson, fil Dr., docent, universitetslektor och forskare inom genuspsykologi vid Lunds universitet.

Vänliga hälsningar,

Andrea Fredh, psykologkandidat

Mobil:

Mejl:

Lilja Åsberg, psykologkandidat

Mobil:

Mejl:

Handledare:

Margot Bengtsson, universitetslektor

Institutionen för psykologi, Lund

Telefon: